

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА
1-4
класи

Перший ДОВІДНИК учня

1-4
класи

МАТЕМАТИКА

УКРАЇНСЬКА МОВА

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

ПРИРОДОЗНАВСТВО

ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я

Я У СВІТІ

ІНФОРМАТИКА

Перший ДОВІДНИК учня

1-4 КЛАСИ

МАТЕМАТИКА

УКРАЇНСЬКА МОВА

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

ПРИРОДОЗНАВСТВО

ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я

Я У СВІТІ

ІНФОРМАТИКА

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

УДК 373.3:035
Ч-37

Чекіна О. Ю.

Ч-37 Перший довідник учня. 1–4 класи / О. Ю. Чекіна. — Харків : Вид-во «Ранок», 2019. — 128 с.

ISBN 978-617-09-2642-5

Довідник молодшого школяра складено згідно з чинною навчальною програмою МОН України. Матеріали з української мови, математики, інформатики та інтегрованого курсу «Я досліджую світ» подані у зручній формі алгоритмів, опорних схем, пам'яток, таблиць. Це допоможе учням 1–4 класів запам'ятати і повторити найважливіші правила, а також узагальнити й систематизувати набуті знання з навчальних предметів.

Для учнів ЗЗСО, учителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня, керівників предметних гуртків, батьків та всіх, хто зацікавлений методом комплексного навчання.

УДК 373.3:035

Навчальне видання
ЧЕКІНА Олена Юріївна

Н901006У. Підписано до друку 01.01.2019.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Шкільна. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 8.

ПЕРШИЙ ДОВІДНИК УЧНЯ.
1–4 класи

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5215 від 22.09.2016.
Для листів: вул. Космічна, 21а, Харків, 61145.

Редактор *О. В. Зима*
Технічний редактор *О. В. Романова*
Коректор *Ю. В. Завгородня*
Макет *О. В. Романова*

E-mail: office@ranok.com.ua
Тел. (057) 719-48-65,
тел./факс (057) 719-58-67.

www.ranok.com.ua

**Разом дбаємо
про екологію та здоров'я**

ISBN 978-617-09-2642-5

© О. Ю. Чекіна, 2016

© ТОВ «Видавництво «Ранок», 2019

Любий друже! На сторінках цього посібника ти знайдеш усі необхідні алгоритми, правила та схеми.

Довідник містить:

- » усі правила з української мови та математики, що вивчають молодші школярі
- » ретельно дібрані приклади
- » необхідну для запам'ятовування інформацію з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»
- » алгоритми морфологічного розбору слів, аналізу тексту, виконання письмових арифметичних дій, розв'язання задач та рівнянь

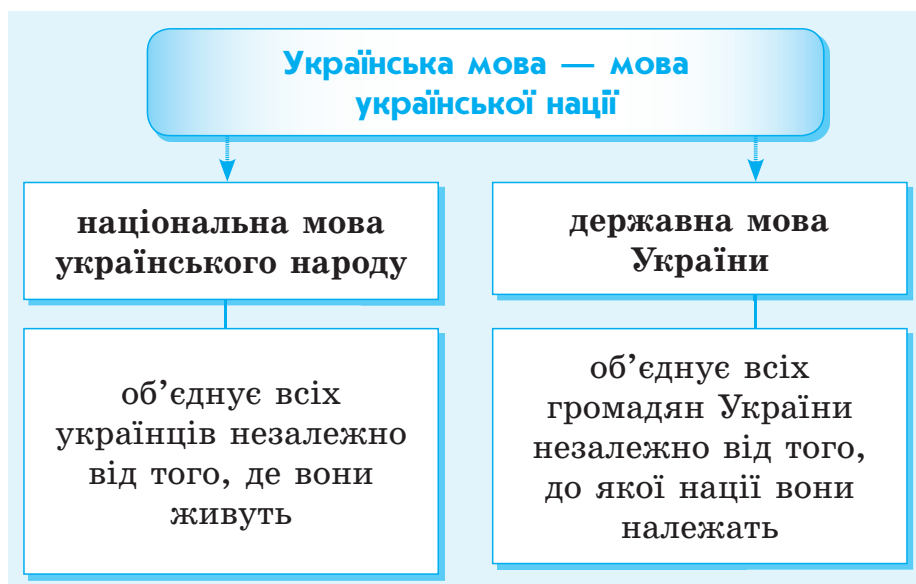
Успіхів тобі у здобутті знань!

Посібник допоможе

- » запам'ятати і повторити найважливіші правила
- » узагальнити й систематизувати набуті знання з навчальних предметів

МОВА І МОВЛЕННЯ

Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Конституція України. Стаття 10

Навік пройшла пора безславна...

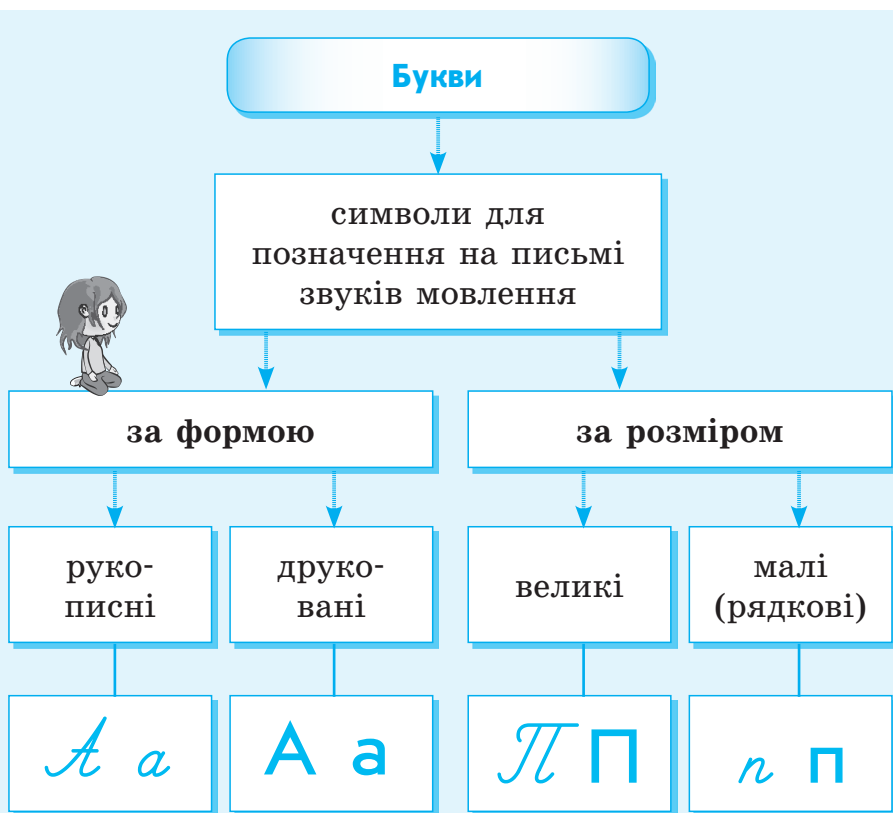
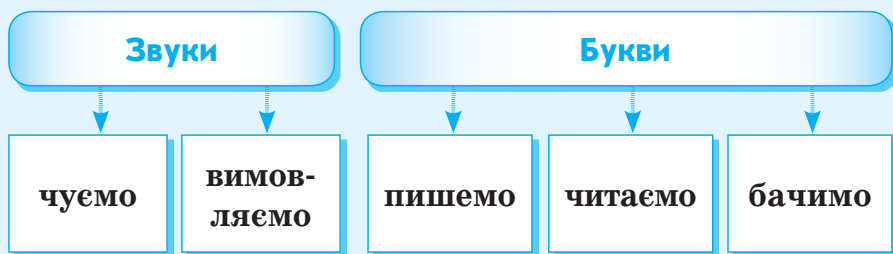
Цвіті і сяй, моя державна!

Олександр Олесь

МОВА І МОВЛЕННЯ

ЗВУКИ І БУКВИ

ГОЛОСНІ І ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Звуки

**голосні
(голос)**

наго-
лошені

нена-
голо-
шені

діти
_

діти
_

**приголосні (шум
або голос і шум)**

глухі

дзвінкі

м'які

тверді

діти
_

діти
_

діти
_

діти
_

Наголосом розрізняються

**значення
слів**

мукá —
борошно
му́ка —
страждання

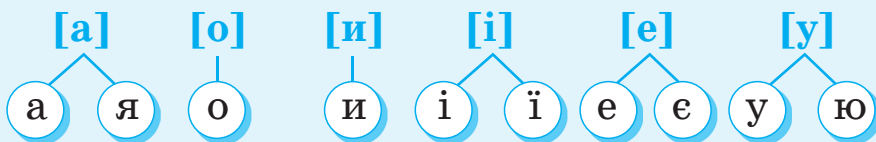
**належність
слів до
частин мови**

пéкло —
іменник
пекло́ —
дієслово

**граматичні
форми слова**

траві́ —
Р. в. однини
тра́ви —
Н. в. множини

ГОЛОСНІ ЗВУКИ ТА БУКВИ, ЩО ЇХ ПОЗНАЧАЮТЬ

Букви, що позначають один звук

Букви	Звуки	Приклади
дж	[дж]	бджола
дз	[дз] [дз']	дзига, дзьоб

Увага! Букви дж, дз не розділяються під час переносу.

Букви, що позначають 2 звуки

завжди

щ
[шч]

ї
[йі]

щедрувати
щастя
пращури

їжа
їхній
поїздити

коли стоять на початку
слова чи складу, після
апострофа та голосного

є
[йе]

ю
[йу]

я
[йа]

Євген
полює
п'є

юрист
в'ються
Нью-Йорк

ясний
м'який
кальян

НАГОЛОШЕНІ ТА НЕНАГОЛОШЕНІ ГОЛОСНІ

ПАРНІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Дзвінкі	[б]	[г]	[ґ]	[д]	[дж]	[дз]	
Глухі	[п]	[х]	[к]	[т]	[ч]	[ц]	
Дзвінкі	[ж]	[з]	[в]	[л]	[м]	[н]	[р]
Глухі	[ш]	[с]	—	—	—	—	—
Дзвінкі	—	[й]					
Глухі	[ф]	—					

АПОСТРОФ СТАВИТЬСЯ

Після

б, п, в, м, ф, р

Перед

я, ю, є, ї

Б'ють, п'є, в'є,
 м'ята, торф'яний,
 пір'я

НАЗВИ ЛІТЕР УКРАЇНЬСЬКОЇ АБЕТКИ

Аа а	Бб бе	Вв ве	Гг ге	Ґґ ґе	Дд де	Ее е	Єє є	Жж же
Зз зе	Ии и	Іі і	Її ї	Йй йот	Кк ка	Лл ел	Мм ем	Нн ен
Оо о	Пп пе	Рр ер	Сс ес	Тт те	Уу у	Фф еф	Хх ха	Цц це
Чч че	Шш ша	Щщ ща	Ь знак м'якшення	Юю ю	Яя я			

СЛОВО

Склад

частина слова

відкри-
тий

закритий

наго-
лошенийненаголо-
шенийзакінчу-
ється
голоснимзакінчу-
ється
приголос-
нимвимовля-
ється
з більшою
силою
голосу*со-ба́-ка*
во-ро́-на
*пи-ши**пе́р-ший*
сі́м-со́т
*ко́с-мос**де́рево*
*дерéва**де́рево*
дерéва

дотримуйся норм наголошування слів і їхніх форм

користуйся «Орфографічним словником»
і «Словником наголосів»У слові стільки складів, скільки голосних звуків:
сі́м (1), *ма́ма* (2), *ка́лина* (3), *Ба́тьківщина* (4)

ОСНОВНІ ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

Основні правила переносу

**Частини слова з рядка на рядок
переносяться складами**

*учи-тель
щого-дини
ли-сиця*

Одну букву на рядку

не залишай!

Олесь, ягідка

не перенось!

ім'я, розказую

не розривай буквосполучення

-дж-, -дз-

*си-джу
гу-дзик*

йо,ьо

*міль-йон
дзьо-бати*

не перенось на наступний рядок

літеру й

*бій-ці
стій-кий*

**літеру ь
(знак м'якшення)**

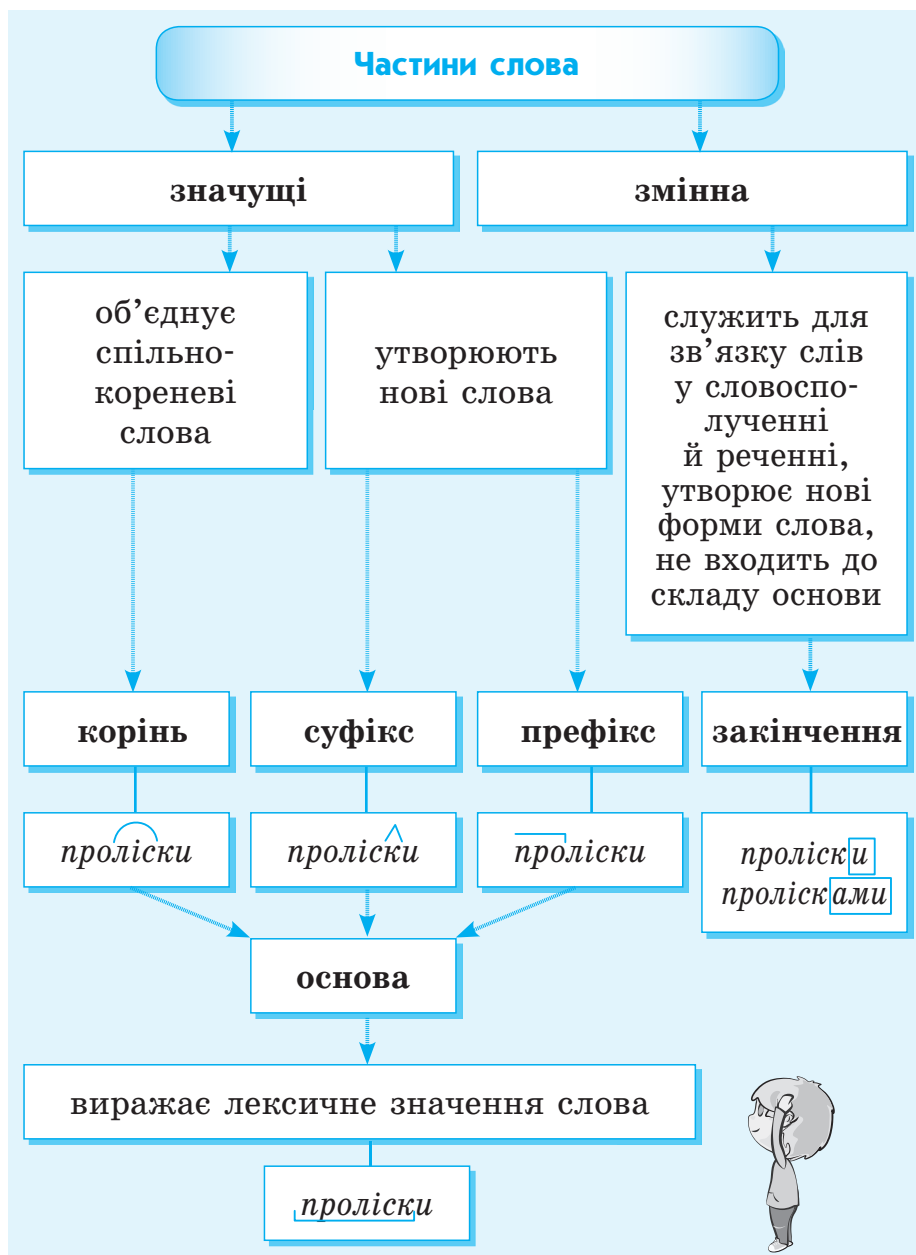
*пень-ки
галиць-кий*

апостроф

*об'-ект
сім'-янин*

ЧАСТИНИ СЛОВА

БУДОВА СЛОВА

Умовні позначки

- 1 — закінчення
- 2 — основа
- 3 — корінь
- 4 — префікс
- 5 — суфікс

Приклад

проліску

СПІЛЬНОКОРЕНЕВІ СЛОВА

Спільнокореневі (споріднені) слова мають спільний (однаковий) корінь, який об'єднує їх за основним лексичним значенням

ліс

ліс-ок

про-ліс-ок

пере-ліс-ок

уз-ліс-ся

ліс-нич-ий

 — нульове закінчення

Розрізняй!

Частина слова

Окреме слово

Прочитав (префікс)
Про мене (прийменник)

ЛЕКСИКА

Лексичне і граматичне значення слова

Лексичне значення

Ліс — місце, заросле деревами.

Граматичне значення

Ліс — іменник, загальна назва, II відміна, ч. р., однина, Н. в.

Пряме і переносне значення слів

Слова уживаються

**у прямому
значенні**

Гребінь для волосся

**у переносному
значенні**

*гребінь гори,
гребінь півня*

= *гребінь* — багатозначне слово

Групи слів за значенням

Синоніми
(слова, близькі
за значенням)

*Пахучий,
запашний,
духмянний,
ароматний*

Антоніми
(слова,
протилежні за
значенням)

*Початок —
кінець*

Омоніми
(слова, що
пишуться
однаково, але
мають різне
значення)

*Мул —
(тварина) —
мул (у річці)*

Неповні омоніми

Омоформи
(слова, що
однаково звучать
лише в певній
формі)

*помий **шию**
(іменник) —
шию (дієслово)
сукню*

Омофони
(слова, що
однаково
звучать, але
пишуться по-
різному)

***Орел** (місто) —
орел (птах)*

Омографи
(слова, що
пишуться
однаково, але
звучать по-
різному)

***малá** (прикмет-
ник) дівчина —
ма́ла (дієслово)
намір*

ЧАСТИНИ МОВИ

САМОСТІЙНІ ТА СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

САМОСТІЙНІ ЧАСТИНИ МОВИ

Частина мови	Що означає	Запитання	Приклади
Іменник	назву предмета	<i>хто? що?</i>	<i>хлопець, книжка</i>
Прикметник	ознаку предмета	<i>який? яка? яке? які?</i>	<i>розумний, цікава, солодке, веселі</i>
Дієслово	дію предмета	<i>що робить? що зробить?</i>	<i>читає, буде відпочивати</i>
Особові займенники	предмет, особу (вказують на них, але не називають)	<i>хто? що?</i>	<i>я, ми, їм, йому</i>
Числівник	кількість або порядок предметів при лічбі	<i>скільки? котрий?</i>	<i>два, п'ятдесят один, другий, п'ятдесят перший</i>
Прислівник	ознаку дії	<i>як? де? куди? звідки? коли?</i>	<i>голосно, згори, вліво, знизу, восени</i>

ІМЕННИК

називає предмет (хто? що?)

власні

*Ганна
Мороз*

загальні

мороз

назви
істот

Олександр

назви
неістот

олівець

Змінюється

за числами

однина

*книга,
учень,
море*

множина

*книги,
учні,
моря*

за відмінками

Н. книга, учень, море

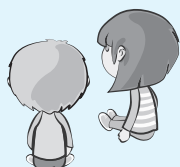
Р. книги, учня, моря

Д. книзі, учню, морю

Зн. книгу, учня, море

*Ор. книгою, учнем,
морем*

*М. про книгу, про учня,
про море*

Рід іменників

Повна назва	Скорочена назва	Допоміжні слова	Приклади
чоловічий	ч. р.	він, мій, цей	<i>дідусь, день, портфель</i>
жіночий	ж. р.	вона, моя, ця	<i>вівця, ніч, парта</i>
середній	с. р.	воно, моє, це	<i>теля, село, вікно</i>

Увага! За родами іменник не змінюється!

Змінювання іменників за числами

Повна назва	Скорочена назва	Що називає	Приклади
однина	одн.	один предмет	<i>день, ніч, село</i>
множина	мн.	два і більше предметів	<i>дні, ночі, села</i>

Іменники, що не змінюються за числами

Число	Значення	Приклади
Тільки в однині	<i>Якість, дія, стан, збірні, власні назви, речовина</i>	<i>Сміливість, боротьба, гнів, рідня, Дніпро, молоко</i>
Тільки в множині	<i>Парна будова, період часу, ігри, власні назви, речовина</i>	<i>Окуляри, канікули, шахи, Карпати, парфуми</i>

Відмінювання іменників

Повна назва	Скорочена назва	Запитання	Допоміжне слово	Приклади
Називний	Н. в.	(хто? що?)	є	дідуся, книга
Родовий	Р. в.	(кого? чого?)	немає	дідуся, книги
Давальний	Д. в.	(кому? чому?)	дати	дідусеві, книзі
Знахідний	Зн. в.	(кого? що?)	бачити	дідуся, книгу
Орудний	Ор. в.	(ким? чим?)	милуватися	дідусем, книгою
Місцевий	М. в.	(на кому? на чому?)	знаходитися	на дідусеві, на книзі
Кличний	Слова вживаються тільки при звертанні			дідусю, книго

ПРИКМЕТНИК

називає ознаки предмета
(який? яка? яке? які?) та його приналежність
(чий? чия? чие? чий?)

змінюється

за числами

за відмінками

однина

множина

хоробрий
хлопець

хоробрі
хлопці

за родами

чоловічий

середній

жіночий

хоробрий
хлопець

хоробре
серце

хоробра
пташка

*Н. хоробрий
хлопець*

*Р. хороброго
хлопця*

*Д. хороброму
хлопцю*

*Зн. хороброго
хлопця*

*Ор. хоробрим
хлопцем*

*М. (на) хороб-
рому
хлопцеві*

Правопис закінчень прикметників у Н. в.

На твердий приголосний

ч. р. — *-ий*
ж. р. — *-а*
с. р. — *-е*

зимов-ий
зимов-а
зимов-е

На м'який приголосний

ч. р. — *-ій*
ж. р. — *-я*
с. р. — *-є*

осінн-ій
осінн-я
осінн-є

Правопис закінчень прикметників чоловічого і середнього родів у М. в.

В осінньому лісі (полі)

і

= паралельні форми

В осіннім лісі (полі)

Правопис суфіксів прикметників

-ськ-

Завжди

людський

-цьк-

з

козацький

-зьк-

Ь

запорізький

Перед суфіксом -ськ- [л']
передається як *ль*:

польський

ЧИСЛІВНИК

означає число, кількість предметів
або порядок при лічбі

числівники поділяються

за значенням

за будовою

кількісні

порядкові

прості

складені

скільки?

*котрий?
який за
порядком?*

складаються
з одного
слова

складаються
з кількох
слів

*сім, сто,
триста
п'ять*

*сьомий,
сотий,
триста
п'ятий*

*сім, сто,
п'ять*

*триста
п'ять,
сорок
один, сто
двадцять
сім*

Відмінювання кількісних і порядкових числівників

Відмінок	Кількісні	Порядкові
Н.	<i>Шість, п'ятдесят, сорок (90, 100)</i>	Як прикметники
Р.	<i>Шести (шістьох), п'ятдесяти (п'ятдесятъох), сорока (90, 100)</i>	
Д.	<i>Шести (шістьом), п'тдесяти (п'ятдесятъом), сорока (90, 100)</i>	
Зн.	<i>Шість (шістьох), п'ятдесяти (п'ятдесятъох), сорок (90, 100)</i>	
Ор.	<i>Шістьма (шістьома), п'ятдесятьма (п'ятдесятъома), сорока (90, 100)</i>	
М.	<i>(на) шести (шістьох), п'ятдесяти (п'ятдесятъох), сорока</i>	

Відмінювання числівника один

Відмі- нок	Однина			Мно- жина
	Чоловічий рід	Середній рід	Жіночий рід	
Н.	<i>один</i>	<i>одне (одно)</i>	<i>одна</i>	<i>одні</i>
Р.	<i>одного</i>	<i>одного</i>	<i>однієї (одної)</i>	<i>одних</i>
Д.	<i>одному</i>	<i>одному</i>	<i>одній</i>	<i>одним</i>
Зн.	<i>=Н. або Р.</i>	<i>одне (одно)</i>	<i>одну</i>	<i>=Н. або Р.</i>
Ор.	<i>одним</i>	<i>одним</i>	<i>однією (одною)</i>	<i>одними</i>
М.	<i>(...) одному (однім)</i>	<i>(...) одному (однім)</i>	<i>(...) одній</i>	<i>(...) одних</i>

ЗАЙМЕННИКИ. ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ

вказують на предмет (особу), але не називають його (її)

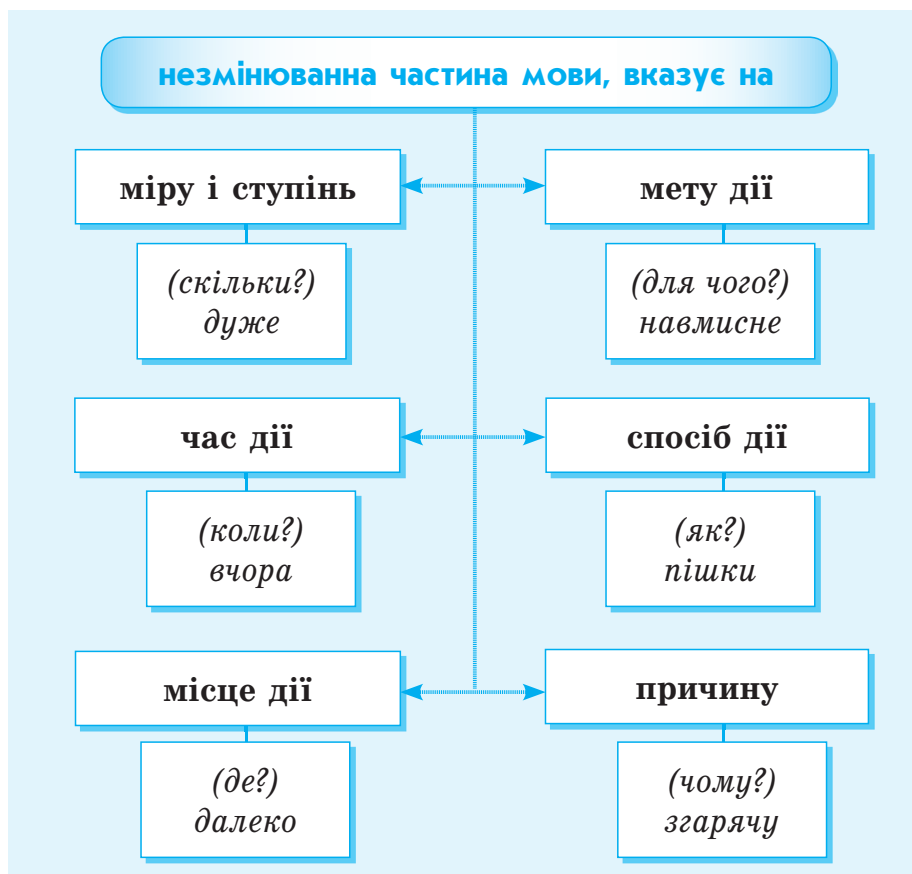
Відмінювання особових займенників

Назва відмінка та запитання	1 особа		2 особа		3 особа	
	однини	множини	однини	множини	однини	множини
Називний (хто?)	я	ми	ти	ви	він, вона, воно	вони
Родовий (кого?)	мене	нас	тебе	вас	його, (нього), її, неї	їх (них)
Давальний (кому?)	мені	нам	тобі	вам	йому, їй	їм
Знахідний (кого?)	мене	нас	тебе	вас	його, (нього), її, неї	їх
Орудний (ким?)	мною	нами	тобою	вами	ним, нею	ними
Місцевий (на кому?)	(на) мені	(на) нас	(на) тобі	(на) вас	(на) ньому, (на) ній, (на) нім	(на) них

Порядок морфологічного розбору іменних частин мови

Іменник	Початкова ф. (Н. в. однини), (<i>хто? що?</i>), власна / загальна назва, істота / неістота, число (однина / множина), рід, відміна, відмінок, синтаксична роль	(у) лісі: <i>ліс</i> (<i>що?</i>), загальна назва, неістота, однина, ч. р., II відміна, М. в., обставина
Прикметник	Початкова ф. (Н. в., ч. р., однина), (<i>який? яке? яка? які?</i>), число, рід (в однині), відмінок, синтаксична роль	(у) осінньому (лісі): <i>осінній</i> (<i>який?</i>), однина, ч. р., М. в., означення
Числівник	Початкова ф. (Н. в.), (<i>скільки? котрий? котре?, котра? котрі?</i>), кількісний / порядковий, простий / складений, відмінок, синтаксична роль	(у) другому (класі): <i>другий</i> (<i>котрий?</i>), <i>порядковий</i> , простий, М. в., означення
Особивий займенник	Початкова ф. (Н. в. однини), особа, відмінок, число, синтаксична роль	(у) неї: <i>вона</i> , 3 особа однини, Р. в., додаток

ПРИСЛІВНИК

- Найчастіше залежить від дієслова:
щиро посміхатися
- Може залежати і не від дієслова:
Іменник: *дорога додому*. **Прикметник:** *дуже солоне*
- Виконує роль другорядного члена:
Знадвору почувся гомін.

ДІЄСЛОВО

називає дію предмета
(що робить? що зробить?)

Правопис НЕ з дієсловами

НЕ виступає

у ролі заперечної частки

пиши з дієсловом окремо

*не летить, не сідаю,
не говорити*

у ролі префікса

пиши з дієсловом разом

*ненавидіти, нехтувати,
неволити*

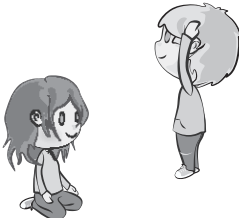
Неозначена форма дієслова

- » Називає дію без вказівки на час та виконання.
- » Відповідає на запитання *що робити? що зробити?*:
читати (що робити?) — прочитати (що зробити?)
- » Має суфікс *-ти (-ть)*:
уявляти, привітатись
- » Може бути головним членом речення:
Краще зноситися, ніж заржавіти.
Оволодіти знаннями — ось наше завдання.
- » Може бути другорядним членом речення:
Шумить жито, співа, заохоче жити.
Федько йде змія однімати.
Прийшов наказ відступати.

Дієвідміни визначають за 3-ю особою множини

I	II
-уть, -ють	-ать, -ять
ревуть, п'ють	кричать, летять

Порядок морфологічного розбору прислівника та дієслова

Прислівник	Частина мови, розряд за значенням, синтаксична роль	(побіг) швидко: (як?), прислівник способу дії, обставина
Дієслово	Початкова ф. (неозначена форма дієслова), (що робити? / що зробити?), дієвідміна (I або II), час, число, особа (або рід), синтаксична роль	

СИНТАКСИС

Відмінність між словом, словосполученням, реченням

Слово	Словосполучення	Речення
Називає (або вказує) предмет, ознаку чи дію	Уточнено називає предмет, ознаку чи дію	Виражає закінчену думку
Складається з морфем (кореня, суфікса тощо)	Складається з 2–3 слів	Складається зі слів і словосполучень
Є матеріалом для речень	Є матеріалом для речень	Є матеріалом для тексту
Не служить одиницею спілкування	Не служить одиницею спілкування	Служить одиницею спілкування

Словосполучення

Словосполучення —
два або кілька слів, пов'язаних
за змістом та граматично

Словосполучення

Так

сонячний ранок
покласти в портфель
йти швидко

Ні

Я учень (речення)
бити байдики (фразеологізм)
під шафою (службова части-
на мови + самостійна)

Будова словосполучення

Головне слово

читати
сидіти
листя
стрімко

Залежне слово

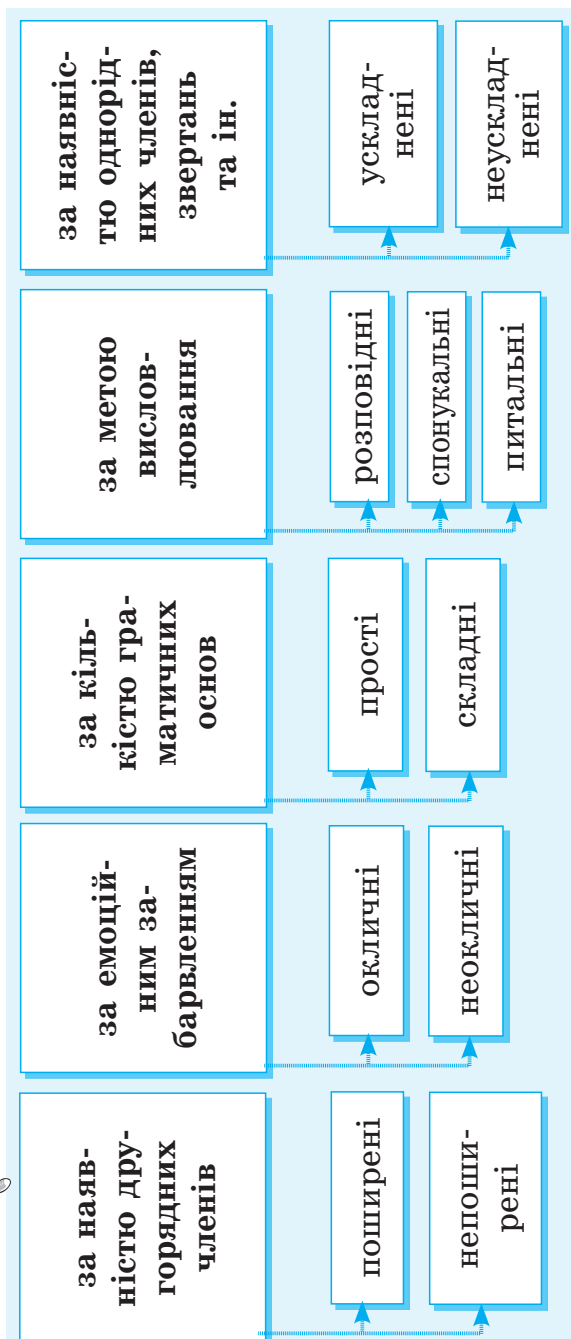
книжку
рівно
жовте
дуже

РЕЧЕННЯ

одне або кілька слів, пов'язаних між собою за змістом

Типи речень

ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

(слова у реченнях, що відповідають на певне запитання)

головні
(граматична основа речення)

підмет

хто? що?

присудок

*що робить?
що зробить?*

другорядні

означення

*який? яка?
яке? які?*

обставина

*де? коли?
звідки?*

додаток

кого? чого?

Увечері Даринка читала цікаву книжку.

Однорідні члени речення

(відповідають на одне і те саме питання,
є одним і тим самим членом речення,
належать до одного і того
самого слова)

відділяються

за допомогою
інтонації (усно)

комами
(письмово)

Увага! Будь-які члени речення
можуть бути однорідними

Хлопці і дівчата прийшли до школи. (підмети)

Сонце світить, але не гріє. (присудки)

Дніпро, Україну згадаєм. (Т. Шевченко) (додатки)

Спокійно, розважливо тече розмова. (О. Гончар)
(обставини)

На уроках трудового навчання ми використовуємо
білий або кольоровий папір. (означення)

Розділові знаки при однорідних членах речення

червоні, сині

червоні і сині

червоні, і сині,
і блакитні

червоні і сині, блакитні
і жовті

Розділові знаки при узагальнюючих словах

Кущі: калина, бузина,
порічки.

Кущі: калина, бузина,
порічки — поросли вище
хати.

Калина, бузина, порічки — кущі
поросли вище хати.

Розділові знаки при звертанні

Звертання — слово або сполучення слів, що називають того, до кого звертаються з мовленням.

Зв.! Речення

*О земле рідна! Знаєш
ти свій шлях у бурі,
у негоді!* (М. Рильський)

Зв., речення

*Зоре моя вечірняя,
зійди над горою.*
(Т. Шевченко)

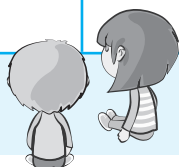
Порядок синтаксичного розбору словосполучення і речення

Словосполучення	Позначити головне слово хрестиком, задати питання до залежного слова, визначити вид словосполучення за головним словом	<i>Весела пісня</i> (іменник + прикметник — іменне), <i>прийти до школи</i> (дієслово + іменник з прийменником — дієслівне), <i>дуже рідко</i> (прислівник + прислівник — прислівникове)
Просте речення	Визначити вид речення: просте / складне; розповідне / питальне / спонукальне; окличне / неокличне; поширене / непоширене; ускладнене (чим саме) / неускладнене; підкреслити граматичну основу та другорядні члени речення.	<i>Вечірнє сонце, дякую за день!</i> (Речення просте, розповідне, окличне, поширене, ускладнене поширеним звертанням.)

ТЕКСТ

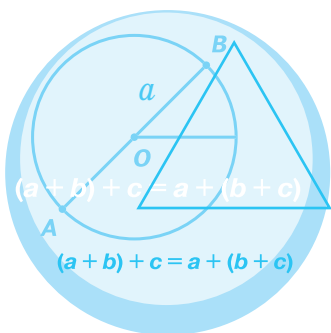
Типи текстів: розповідь, опис, міркування

Типи	Мета	Тема	Будова	Приклади
Розповідь	про оповідь дії особи або предмета	про хід подій, про дії персонажів	початок, розвиток, завершення дії	<i>Ми виготовляли листівки. А робили це так...</i>
Опис	якості предмета, особи, дії	про ознаки предмета, особи, дії	загальне враження, окремі деталі, ознаки	<i>Ми виготовляли листівки. Вийшли вони на диво гарні!..</i>
Міркування	чому саме такими є предмет, особа чи дія	про причини ознак та дій	теза (думка, яка доводить-ся або заперчується), аргументи (докази), висновки	<i>Ми виготовляли листівки. А чому вирішили робити саме їх?</i>

Стили мовлення

Назва стилю	Ознаки	Мета	Де використовується
Художній	Образність, емоційність, багатство лексики	Естетичний вплив на читача	Мистецтво слова: оповідання, вірш, байка, гумореска
Науково-популярний	Точність, лаконічність, логічна послідовність, доказовість, використання термінів	Повідомлення, пояснення, доведення	Наука, освіта, техніка, засоби інформації: доповідь, підручник, анотація, рецензія
Діловий	Офіційність, точність, адресність, тематична обмеженість	Інструкції, накази, акти	Державні, законодавчі, дипломатичні, юридичні та інші установи: закон, наказ, заява, характеристика, протокол

Розділ II. МАТЕМАТИКА

ЧИСЛА Числа і цифри

Число

назва кількості
предметів під час
лічби

чуємо

ВИМОВ-
ЛЯЄМО

[с'ім], [шісна́дц'ят'],
[сто]

Цифра

знак для позначення
числа на письмі

пишемо

бачимо

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9...
натуральний ряд чисел

ВИДИ

за розташуванням
у натуральному
ряді

попередні

1, 2, 3, 4, 5,
6, 7

наступні

1, 2, 3, 4, 5,
6, 7

за наявністю
частини від
цілого

цілі

1, 12, 165

дробові

$\frac{5}{7}$, $\frac{1}{12}$, $\frac{37}{124}$

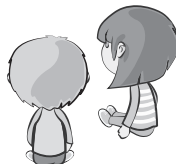
за
результатами
вимірювання
величин

прості
іменовані

4 год, 5 м,
3 кг

складені
іменовані

4 год 15 хв,
5 м 42 см,
3 кг 100 г

ЧИСЕЛ

за кількістю цифр
у запису

одноцифрові

5, 7, 9

двоцифрові

15, 17, 19

трицифрові

152, 170, 193

багатоцифрові

4572, 59 316,
1 000 000за способом
ділення

парні

діляться на 2

4, 18, 326

непарні

не діляться на 2

3, 19, 327

круглі

діляться на 10

10, 200, 7000

ТАБЛИЦЯ ПІФАГОРА

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
3	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
4	4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
6	6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
8	8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
10	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

$3 \cdot 4 = 12$
 $4 \cdot 3 = 12$

$42 : 7 = 6$
 $42 : 6 = 7$

Розряди і класи чисел

Розряд — місце цифри в числі.

Клас об'єднує три розряди.

Числа читаємо зліва направо: 105 (сто п'ять).

Розряди відраховуємо справа наліво: 105 (п'ять одиниць, нуль десятків, одна сотня)

Клас	III (мільйонів)			II (тисяч)			I (одиниць)		
Розряди	сотні мільйонів	десятки мільйонів	одиниці мільйонів	сотні тисяч	десятки тисяч	одиниці тисяч	сотні	десятки	одиниці
	IX	VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I
Числа									2
								6	2
							2	6	2
						5	2	6	2
					7	5	2	6	2
				4	7	5	2	6	2
			1	4	7	5	2	6	2
		6	1	4	7	5	2	6	2
	8	6	1	4	7	5	2	6	2

Дії над числами

Назва дії	Компоненти дії					Знак для позначення дії	Назва знаку для позначення дії
Додавання	2 перший доданок	+	5 другий доданок	=	7 сума	+	ПЛЮС
Віднімання	7 зменшуване	-	2 від'ємник	=	5 різниця	-	МІНУС
Множення	2 перший множник	×	5 другий множник	=	10 добуток	· або ×	МНОЖЕННЯ
Ділення	10 ділене	:	5 дільник	$\frac{10}{5} = 2$	2 частка	: або $\rightarrow$	ДІЛЕННЯ

Порівняння чисел

Запис математичного знака	Назва математичного знака	Використання математичного знака	Приклади
=	знак рівності	ставиться між однаковими числами	$38 = 38$ $\frac{1}{5} = \frac{1}{5}$ $2\text{ м} = 2\text{ м}$
>	більше	ставиться, якщо числа не однакові	$83 > 38$ $\frac{2}{5} > \frac{1}{5}$ $3\text{ м} > 2\text{ м}$
<	менше	ставиться, якщо числа не однакові	$38 < 83$ $\frac{1}{5} < \frac{2}{5}$ $2\text{ м} < 3\text{ м}$

Способи порівняння натуральних чисел

за місцем
у натуральному
ряді:

...3 4 5...
3 < 5

за величиною
вищого
розряду:

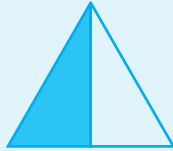
125 > 115

за кількістю
розрядів
у числі:

115 > 15

Дробові числа

Дріб — число, що позначає одну або кілька частин від цілого.

$$\frac{1}{2}$$

$$\frac{3}{6}$$

$$\frac{2}{4}$$

$$\frac{11}{12}$$

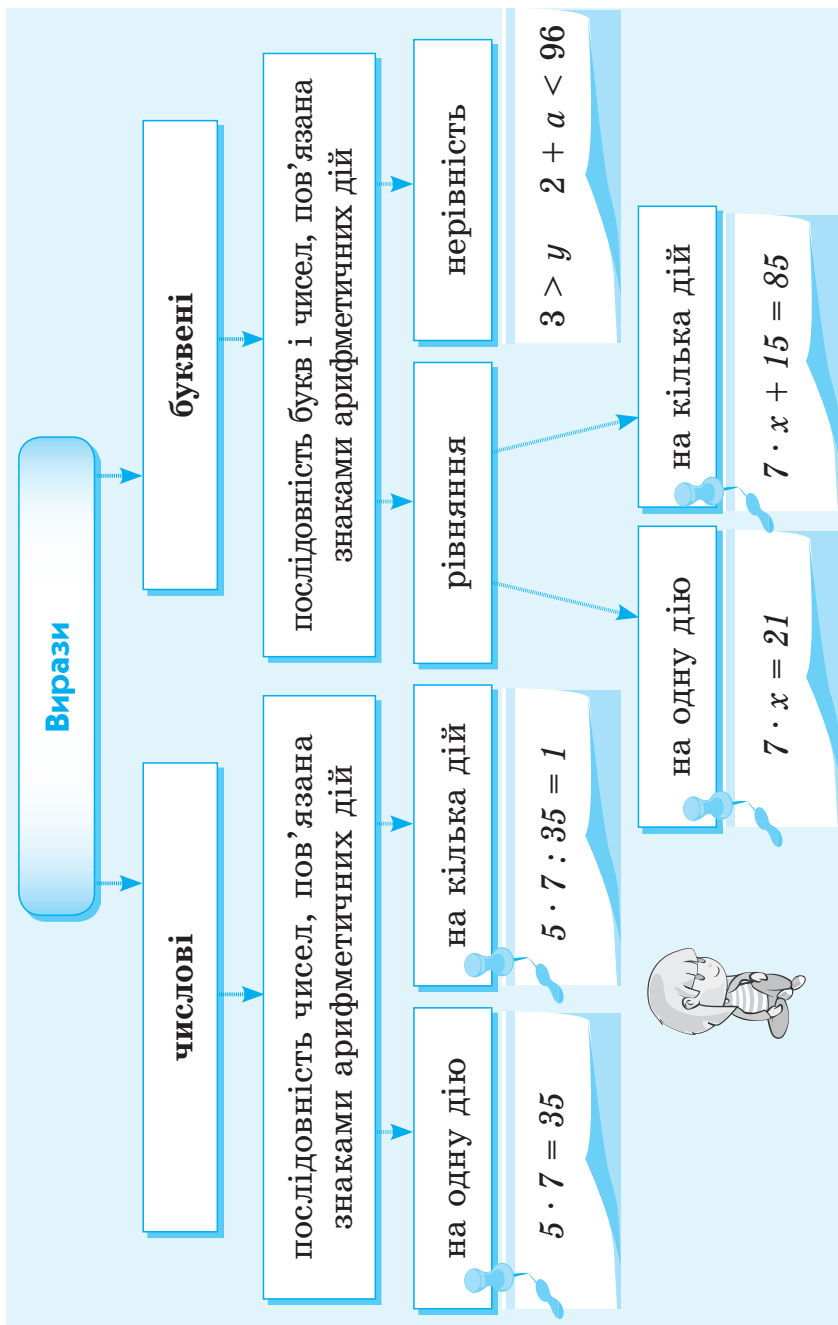
риска
дробу

$$\frac{2}{4}$$

чисельник показує, скільки рівних частин цілого взяли

знаменник показує, на скільки рівних частин поділили ціле

Математичні вирази

Письмове виконання математичних дій

Назва математичної дії	Приклади
Додавання	$\begin{array}{r} 27 \\ + 38 \\ \hline \end{array}$ $\begin{array}{r} 27 \\ + 38 \\ \hline 5 \end{array}$ $\begin{array}{r} 27 \\ + 38 \\ \hline 65 \end{array}$
Віднімання	$\begin{array}{r} 43 \\ - 27 \\ \hline \end{array}$ $\begin{array}{r} 43 \\ - 27 \\ \hline 6 \end{array}$ $\begin{array}{r} 43 \\ - 27 \\ \hline 16 \end{array}$
Множення	$\begin{array}{r} 38 \\ \times 14 \\ \hline \end{array}$ $\begin{array}{r} 38 \\ \times 14 \\ \hline 152 \end{array}$ $\begin{array}{r} 38 \\ \times 14 \\ \hline 152 \\ 8 \end{array}$ $\begin{array}{r} 38 \\ \times 14 \\ \hline 152 \\ 38 \end{array}$ $\begin{array}{r} 38 \\ \times 14 \\ \hline 152 \\ + 38 \\ \hline 532 \end{array}$
Ділення	$\begin{array}{r} 624 \\ \overline{) 2} \end{array}$ $\begin{array}{r} 624 \\ \overline{) 6} \end{array}$ $\begin{array}{r} 624 \\ \overline{) 3} \end{array}$ $\begin{array}{r} 624 \\ \overline{) 6} \end{array}$ $\begin{array}{r} 624 \\ \overline{) 31} \end{array}$ $\begin{array}{r} 624 \\ \overline{) 2} \end{array}$ $\begin{array}{r} 624 \\ \overline{) 6} \end{array}$ $\begin{array}{r} 624 \\ \overline{) 312} \end{array}$

Ділення

Назва математичної дії	Приклади
Ділення числа на добуток двох чисел	$12 : (2 \cdot 3) = 12 : 2 : 3 = 6 : 3 = 2$
Ділення суми на число	$(6 + 4) : 2 = 6 : 2 + 4 : 2 = 3 + 2 = 5$
Ділення на 1	$12 : 1 = 12$
Ділення числа на таке ж число	$12 : 12 = 1$

Увага!

На нуль ділити не можна!

Окремі випадки ділення

Ділення на 10, 100, 1000.

Щоб число, яке закінчується нулями, розділити на 10, 100, 1000, треба відкинути відповідну кількість нулів.

$$100 : 10 = 10$$

Ділення розрядних і круглих чисел на одноцифрове число.

$$80 : 2 = 8 \text{ дес.} : 2 = 4 \text{ дес.} = 40$$

Ділення круглих чисел на двоцифрове число.

$$2800 : 40 = 2800 : (10 \cdot 4) = 2800 : 10 : 4 = 280 : 4 = 70$$

Ділення з остачею

Виконати ділення з остачею — означає знайти найбільше ціле число, яке в добутку з дільником дає число, що не перевищує ділене. Це число — **неповна частка**. Різниця між діленим і добутком дільника на неповну частку — **остача**.

$$25 : 4 = 6 \text{ (ост. 1)}$$

24 1

ділене		дільник		неповна частка		остача
25	:	4	=	6		(ост. 1)

Увага!

Остача завжди менша за дільник

Перевірка ділення з остачею.

$$16 : 5 = 3 \text{ (ост. 1)}$$

$$5 \cdot 3 + 1 = 16$$

Знаки відношень

Збільшити на

Збільшити в

Зменшити на

Зменшити в

На скільки більше?

У скільки разів більше?

На скільки менше?

У скільки разів менше?

Знаходження невідомого доданка

$$3 + x = 7$$

$$x = 7 - 3$$

$$x = 4$$

$$3 + 4 = 7$$

$$7 = 7$$

Щоб знайти невідомий доданок, треба від суми відняти відомий доданок.

Знаходження невідомого зменшуваного

$$x - 7 = 2$$

$$x = 7 + 2$$

$$x = 9$$

$$9 - 7 = 2$$

$$2 = 2$$

Щоб знайти невідоме зменшуване, треба до від'ємника додати різницю.

Знаходження невідомого множника

$$x \cdot 3 = 6$$

$$x = 6 : 3$$

$$x = 2$$

$$2 \cdot 3 = 6$$

$$6 = 6$$

Щоб знайти невідомий множник, треба добуток поділити на відомий множник.

Знаходження невідомого діленого і дільника

$$x : 3 = 4$$

$$x = 4 \cdot 3$$

$$x = 12$$

$$12 : 3 = 4$$

$$4 = 4$$

Щоб знайти невідоме ділене, треба частку помножити на дільник.

$$15 : x = 5$$

$$x = 15 : 5$$

$$x = 3$$

$$15 : 3 = 5$$

$$5 = 5$$

Щоб знайти невідомий дільник, треба ділене поділити на частку.

МАТЕМАТИЧНІ

Математичні закони допомагають робити обчислення швидше.

Закони додавання

переставний

Від зміни місця
доданків сума не
змінюється

$$a + b = b + a$$

$$2 + 3 = 3 + 2$$

сполучний

Від заміни двох
доданків їхньою
сумою сума кількох
чисел не змінюється

$$a + b + c = (a + b) + c$$

$$2 + 3 + 4 = (2 + 3) + 4$$

ЗАКони

Закони множення

переставний

Від зміни
місць
множників
добуток не
змінюється

$$a \cdot b = b \cdot a$$

множення суми
(різниці)
на число

Добуток суми
(різниці) на чис-
ло дорівнює сумі
(різниці) добутків
кожного доданка
(зменшуваного та
від'ємника) на це
число

сполучний

Від заміни
двох
множників
їхнім
добутком
добуток
кількох чисел
не змінюється

$$a \cdot b \cdot c = (a \cdot b) \cdot c$$

$$2 \cdot 3 \cdot 4 = (2 \cdot 3) \cdot 4$$

$$(a + b) \cdot c = a \cdot c + b \cdot c$$

$$(a - b) \cdot c = a \cdot c - b \cdot c$$

$$(4 + 3) \cdot 2 = 4 \cdot 2 + 3 \cdot 2$$

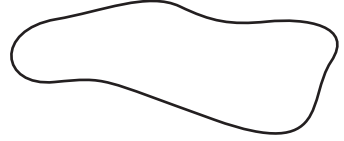
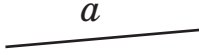
$$(4 - 3) \cdot 2 = 4 \cdot 2 - 3 \cdot 2$$

ТОЧКИ. ЛІНІЇ

Точка •

Крива замкнена лінія

Пряма

Промінь

Незамкнена ламана лінія

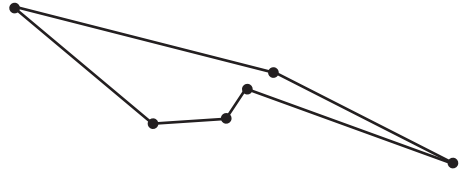

Відрізок

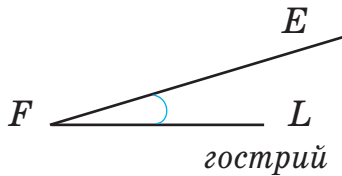
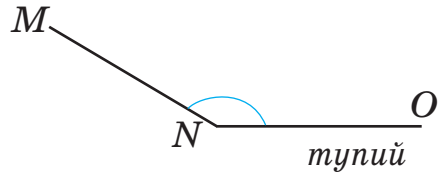

Замкнена ламана лінія

Крива незамкнена лінія

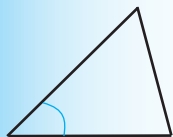

Кути

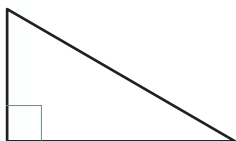

ПЛОСКІ ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ — МНОГОКУТНИКИ

Трикутники

Гострокутний

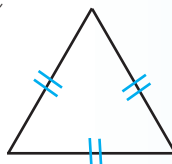
Прямокутний

Тупокутний

Рівнобедрений

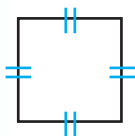

Рівносторонній

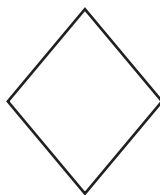
Чотирикутники

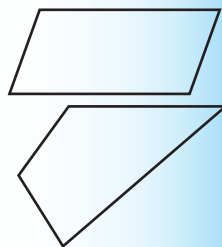
Прямокутник

Квадрат

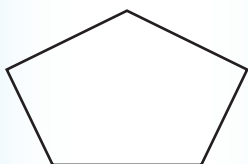

Ромб

Неправильні

П'ятикутник

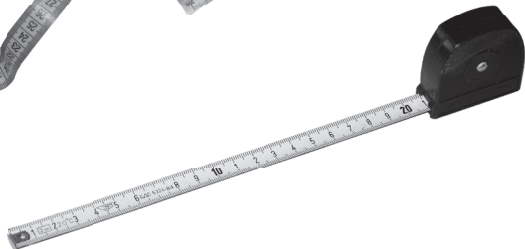
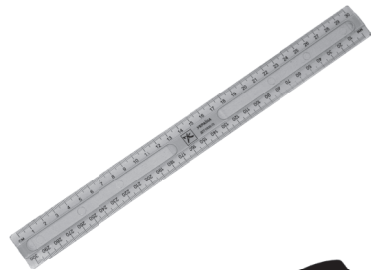
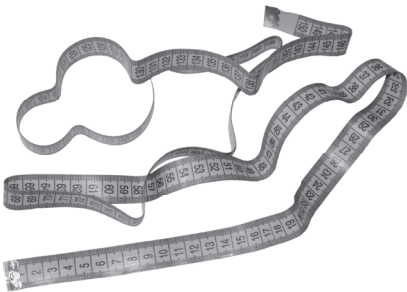
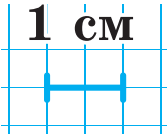

Шестикутник

ДОВЖИНА. СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ОДИНИЦЯМИ ВИМІРЮВАННЯ ДОВЖИНИ

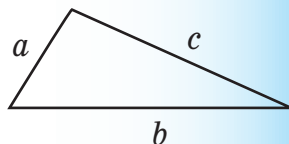
Повна назва одиниці	Скорочена назва	Співвідношення між одиницями
Міліметр	мм	
Сантиметр	см	$1 \text{ см} = 10 \text{ мм}$
Дециметр	дм	$1 \text{ дм} = 10 \text{ см} = 100 \text{ мм}$
Метр	м	$1 \text{ м} = 10 \text{ дм} = 100 \text{ см}$
Кілометр	км	$1 \text{ км} = 1000 \text{ м}$

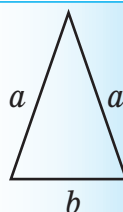
ПЕРИМЕТР

Периметр (P) — сума довжин усіх сторін багатокутника.

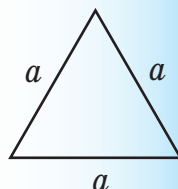
$P_{\text{трикутника}} = a + b + c$,
де довжини всіх сторін різні.

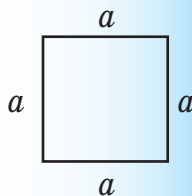
$P_{\text{рівнобедреного трикутника}} = 2 \times a + b$,
де довжини двох сторін рівні.

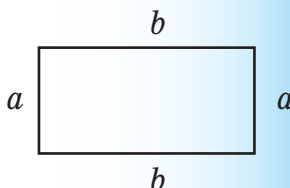
$P_{\text{рівностороннього трикутника}} = 3 \times a$,
де довжини всіх сторін рівні.

$P_{\text{квадрата}} = 4 \times a$,
де довжини всіх сторін рівні.
(Квадрат — це прямокутник із рівними сторонами).

$P_{\text{прямокутника}} = 2 \times (a + b)$,
де a — довжина, b — ширина.
(У прямокутника протилежні сторони рівні.)

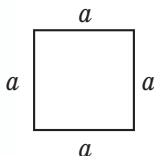

ПЛОЩА. СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ОДИНИЦЯМИ ВИМІРЮВАННЯ ПЛОЩІ

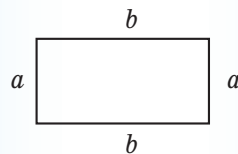
Площа (S) — це внутрішня частина
будь-якої геометричної фігури.

Повна назва	Скорочена назва	Співвідношення між одиницями
Квадратний сантиметр — це квадрат зі стороною 1 см	см ²	$1 \text{ см}^2 = 10 \text{ мм}^2$
Квадратний дециметр — це квадрат зі стороною 1 дм	дм ²	$1 \text{ дм}^2 = 100 \text{ см}^2$
Квадратний метр — це квадрат зі стороною 1 м	м ²	$1 \text{ м}^2 = 100 \text{ дм}^2 = 10\,000 \text{ см}^2$
Ар — це квадрат зі стороною 10 м	а	$1 \text{ а} = 100 \text{ м}^2$
Гектар — це квадрат зі стороною 100 м	га	$1 \text{ га} = 10\,000 \text{ м}^2 = 100 \text{ а}$
Квадратний кілометр — це квадрат зі стороною 1 км	км ²	$1 \text{ км}^2 = 1\,000\,000 \text{ м}^2 = 100 \text{ га}$

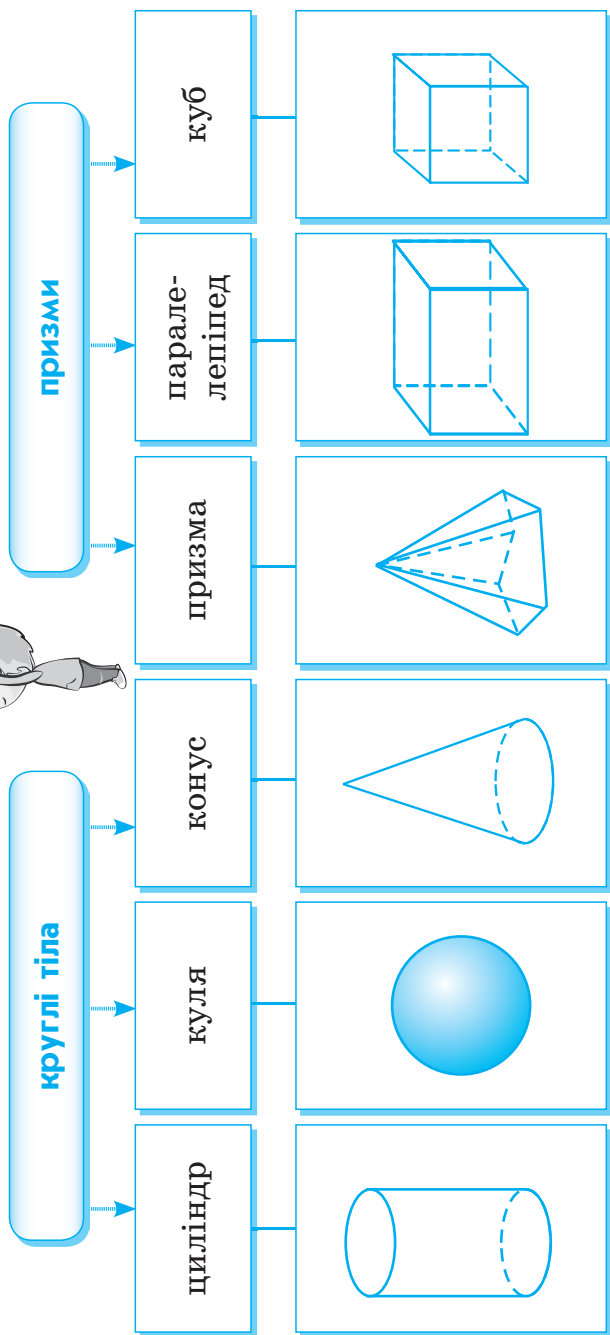
$$S_{\text{квадрата}} = a \cdot a$$

$$S_{\text{прямокутника}} = a \cdot b$$

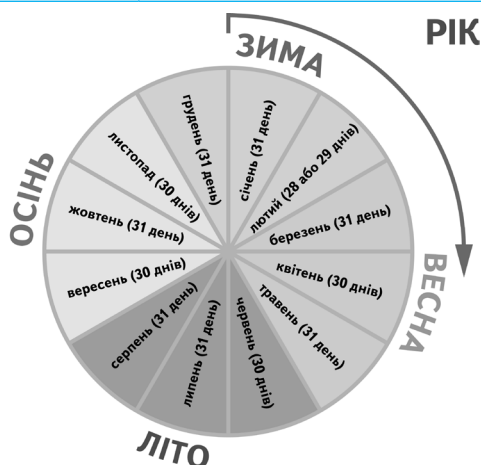

ГЕОМЕТРИЧНІ ТІЛА

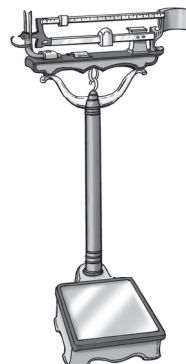
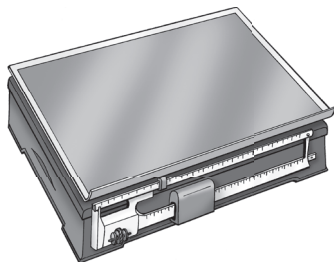
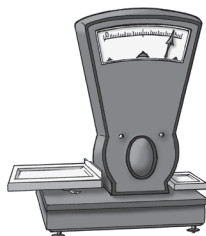
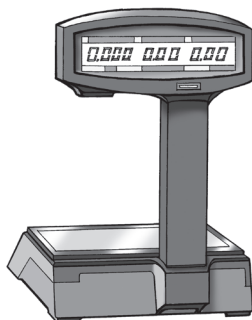
ЧАС. СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ОДИНИЦЯМИ ВИМІРЮВАННЯ ЧАСУ

Повна назва	Скорочена назва	Співвідношення між одиницями
Секунда	с	
Хвилина	хв	$1 \text{ хв} = 60 \text{ с}$
Година	год	$1 \text{ год} = 60 \text{ хв}$
Доба		$1 \text{ доба} = 24 \text{ год}$
Місяць	міс.	1 міс. — це 30 або 31 день (у лютому 28 або 29 днів)
Рік	р.	1 звичайний рік — 365 діб 1 високосний рік — 366 діб
Століття	ст.	$1 \text{ століття} = 100 \text{ років}$

МАСА. СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ОДИНИЦЯМИ ВИМІРЮВАННЯ МАСИ

Повна назва	Скорочена назва	Співвідношення між одиницями
Грам	г	
Кілограм	кг	$1 \text{ кг} = 1000 \text{ г}$
Центнер	ц	$1 \text{ ц} = 100 \text{ кг}$
Тонна	т	$1 \text{ т} = 10 \text{ ц} = 1000 \text{ кг}$

ВИДИ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ

Сюжетні задачі

прості

складені

розв'язуються
однією дієюрозв'язуються
кількома діями

На уроці трудового навчання з кольорового паперу Катруся вирізала 3 квіточки, а Оленка — 5. Скільки всього квіточок вирізали дівчатка?

На уроці трудового навчання з кольорового паперу Катруся вирізала 3 квіточки, а Оленка — на 5 більше. Скільки всього квіточок вирізали дівчатка?

Розв'язання.

$$3 + 5 = 8 \text{ (кв.)}$$

Розв'язання окремими діями з поясненням.

1) $3 + 5 = 8$ (кв.) — вирізала Оленка.

2) $3 + 8 = 11$ (кв.)

Розв'язання числовим виразом

$$(3 + 5) + 3 = 11 \text{ (кв.)}$$

СКЛАДОВІ ЗАДАЧІ

Умова

На уроці трудового навчання з кольорового паперу Катруся вирізала 3 квіточки, а Оленка — на 5 більше.

Запитання

Скільки всього квіточок вирізали дівчатка?

Розв'язання

Окремими діями з поясненням:

1) $3 + 5 = 8$ (кв.) — вирізала Оленка.

2) $3 + 8 = 11$ (кв.)

Числовим виразом.
 $(3 + 5) + 3 = 11$ (кв.)

Відповідь

11 квіточок вирізали дівчатка.

Розділ III. Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ Природознавство

СВІТ, У ЯКОМУ ТИ ЖИВЕШ

Що треба знати про природу

Природа — все те, що оточує людину, але не створене нею.

Природа

жива

віруси, бактерії,
гриби, рослини,
тварини, люди

живі організми

- дихають • розмножуються
- живляться • вмирають
- ростуть • розвиваються

нежива

Сонце, Місяць, зорі,
повітря, вода, гірські
породи, ґрунт

предмети, тіла

ЗНАЧЕННЯ ПРИРОДИ ДЛЯ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Природа + знати = природознавство

Природознавство — знання про природу.

Природа

викликає
радість,
здиву-
вання

чарує
своєю
красою

дає
все, що
потрібно
для життя

допомагає
зміцнити
здоров'я

Природа + дослід = природодослідник

Природодослідник (натураліст) — людина,
яка вивчає природу.

Бережливе ставлення до природи

Щоб вижити, люди повинні берегти, охороняти, примножувати природні багатства планети Земля.

Обов'язки людей щодо природи

берегти

- переобладнання автомобілів
 - нафтозбирачі
- економне використання гірських порід
 - лісозахисні смуги
- бережливе (розумне) збирання лікарських рослин
- дотримання правил поведінки у природі
- заповідники, національні парки

охороняти

- Закон про охорону повітря (фільтри на підприємствах, очисні споруди)
- Закон про охорону рослинного світу
 - Закон про охорону й використання тваринного світу
- Червона книга України
- гуртки юних натуралістів
 - закарники
- пам'ятки природи

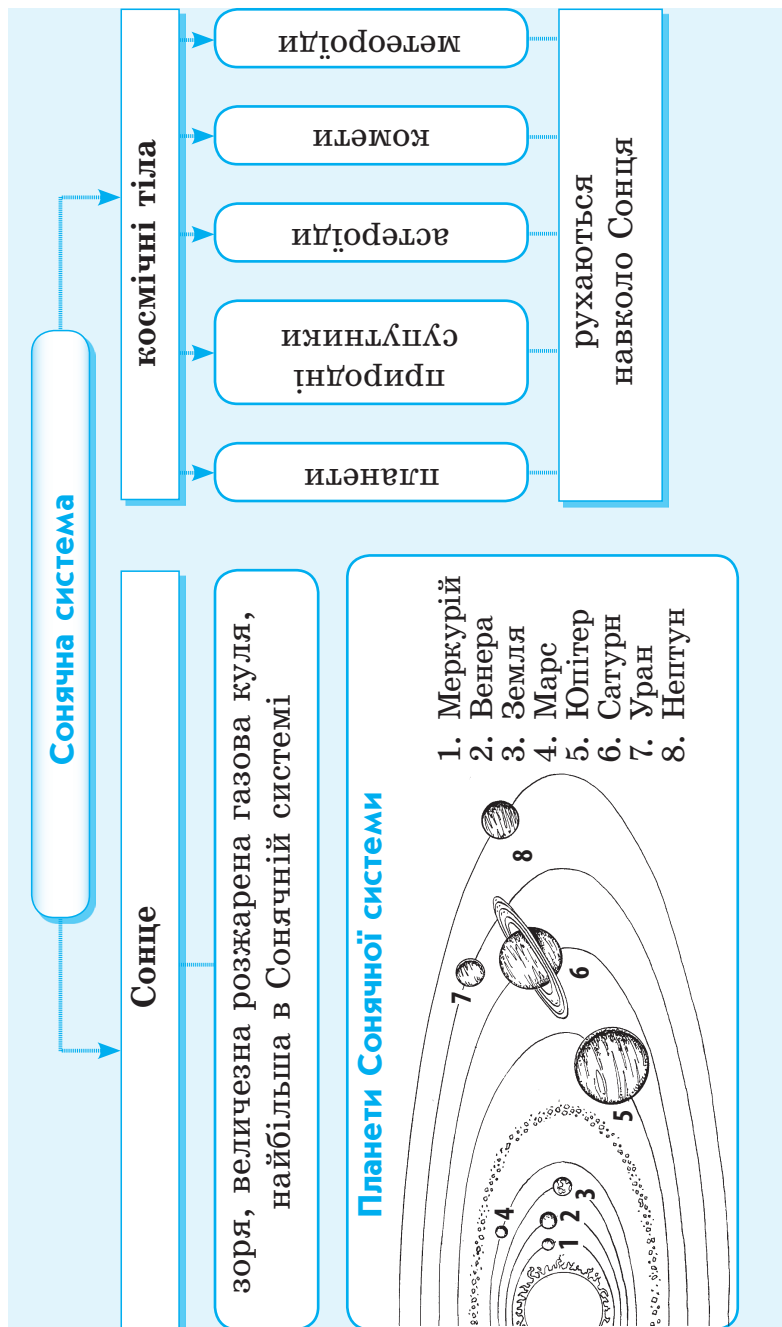
примножувати

- висадження дерев, кущів, висівання багаторічних трав
 - підвищення родючості ґрунту (внесення перегною, торфу, мінеральних добрив)
- снігозатримання
- ботанічні сади, зоопарки, дендрологічні парки
 - освітянська діяльність
- серед усіх верств населення (роз'яснення проблеми)

Охорона довкілля сьогодні є найважливішою проблемою людства.

СВІТ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ

Склад Сонячної системи

ГЛОБУС — МОДЕЛЬ ЗЕМЛІ

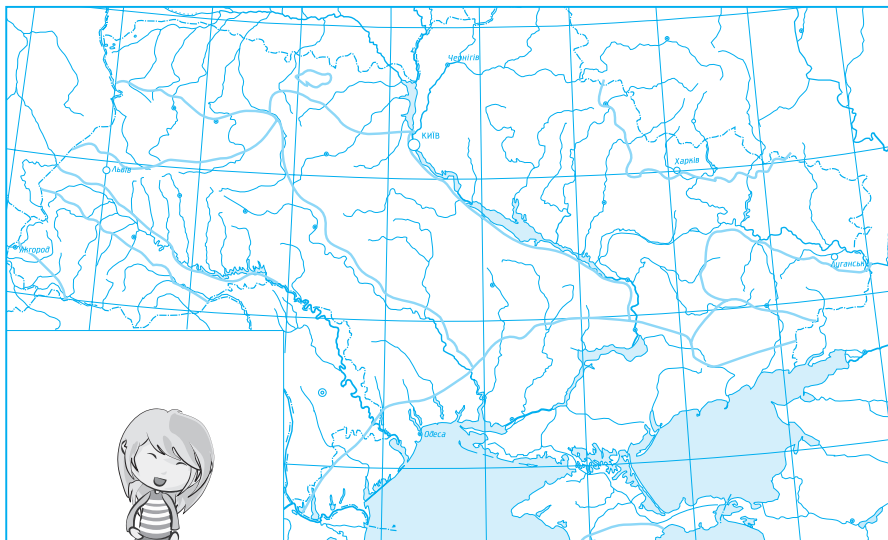

Будова глобуса

- 1 — похила вісь, навколо якої обертається Земля
- 2 — куля, що обертається навколо осі
- 3 — меридіани — умовні лінії, які з'єднують Північний та Південний полюси
- 4 — екватор розділяє Землю на дві однакові півкулі
- 5 — паралелі — умовні лінії, що проводяться по поверхні земної кулі паралельно екватору.

ГЕОГРАФІЧНА КАРТА

Карта України

Карта — зменшене зображення
земної поверхні.

На глобусі і картах позначені кольорами:
блакитним — водойми; жовтим і зеленим —
суходіл.

ВОДА В ПРИРОДІ

Вода — найпоширеніша в природі речовина.

Водний простір земної кулі

Світовий океан

Тихий океан

Атлан-
тич-
ний
океан

Індій-
ський
океан

Пів-
нічний
Льодо-
витий
океан

Пів-
ден-
ний
океан

Водойми

природні
(утворилися самостійно)

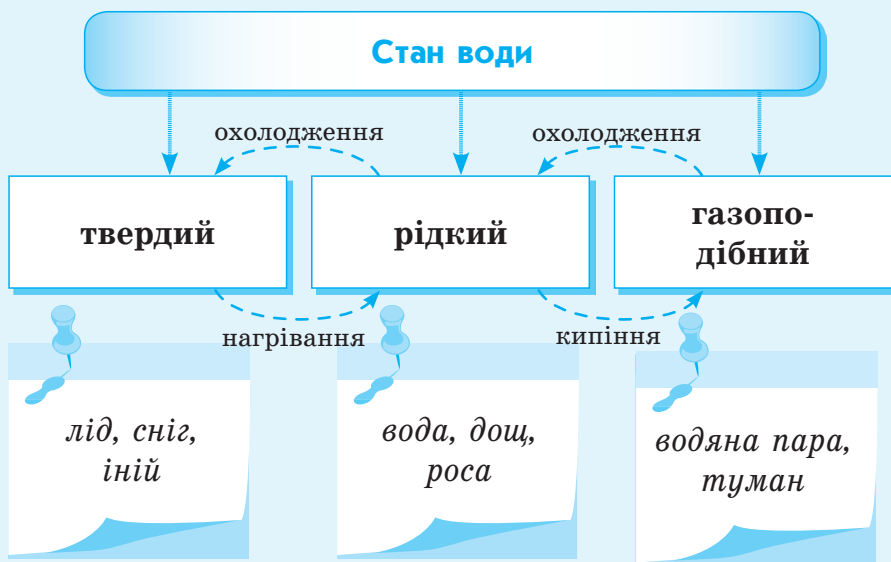
- океани
- моря
- річки
- озера
- болота
- джерела
- струмки

штучні
(створені людиною)

- ставки
- водосховища
- канали

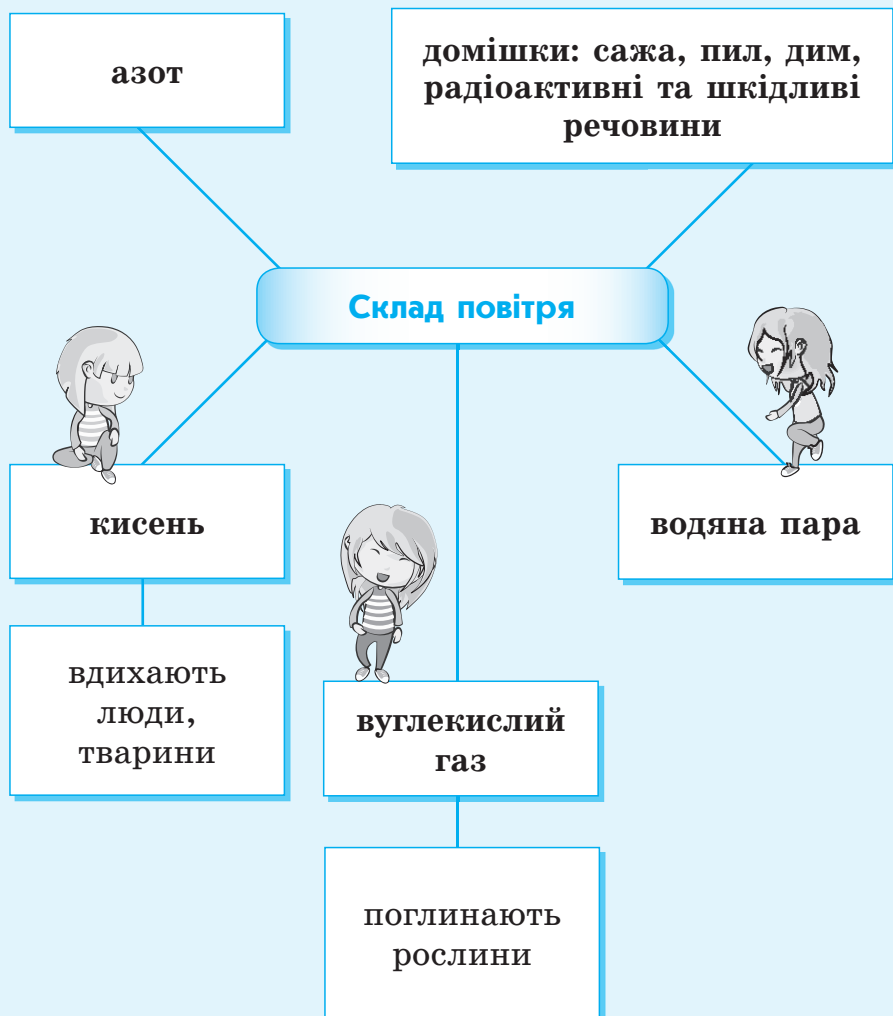
Агрегатні стани води

Агрегатний стан — загальна назва фізичного стану речовини.

ПОВІТРЯ

Повітря — газоподібне тіло.

Властивості повітря

Характеристики повітря

безбарвне

не має смаку

прозоре

погано проводить тепло

не має запаху

заповнює весь простір

легше за воду

при нагріванні розширюється

пружне

при охолодженні стискається

Гірські породи

Гірські породи — природні тіла, які перебувають у Землі або на її поверхні.

Корисні копалини

ҐРУНТ

ґрунт — верхній пухкий шар землі, у якому ростуть рослини і живуть тварини.

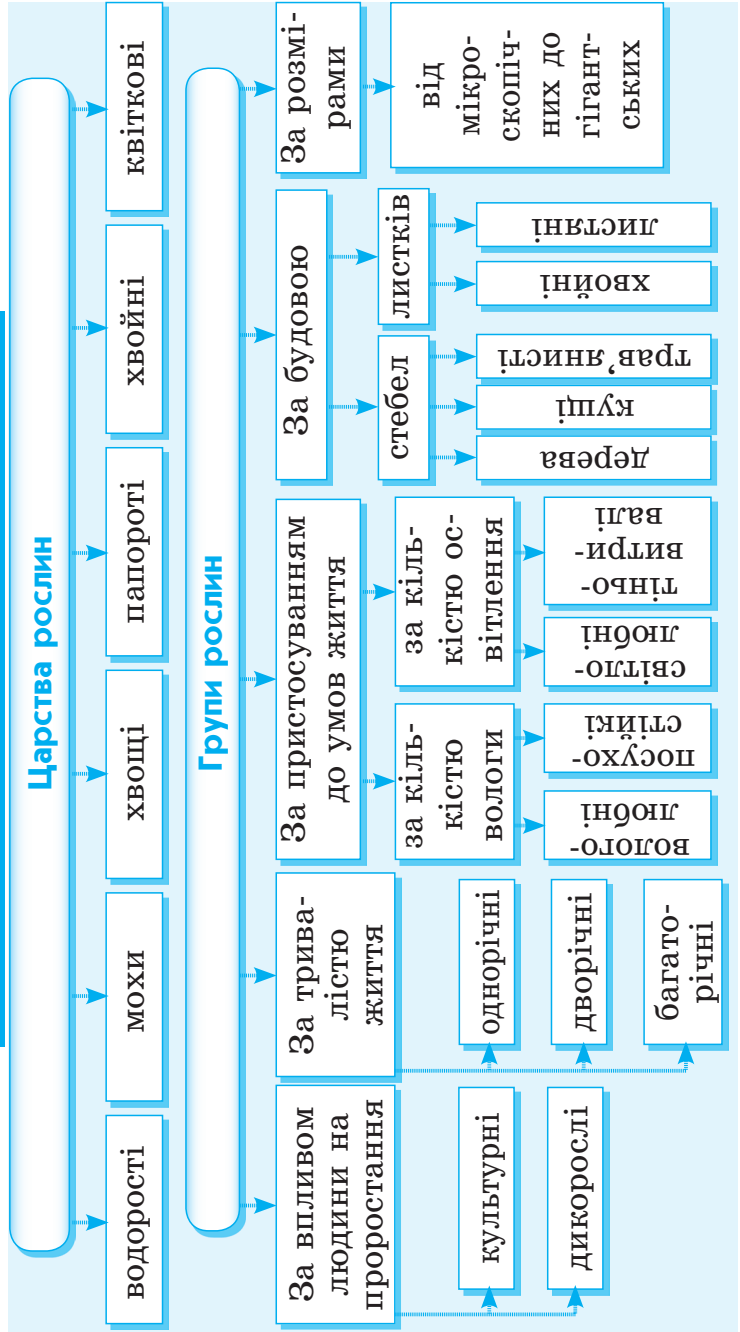
Родючий ґрунт — ґрунт, у якому багато перегною.

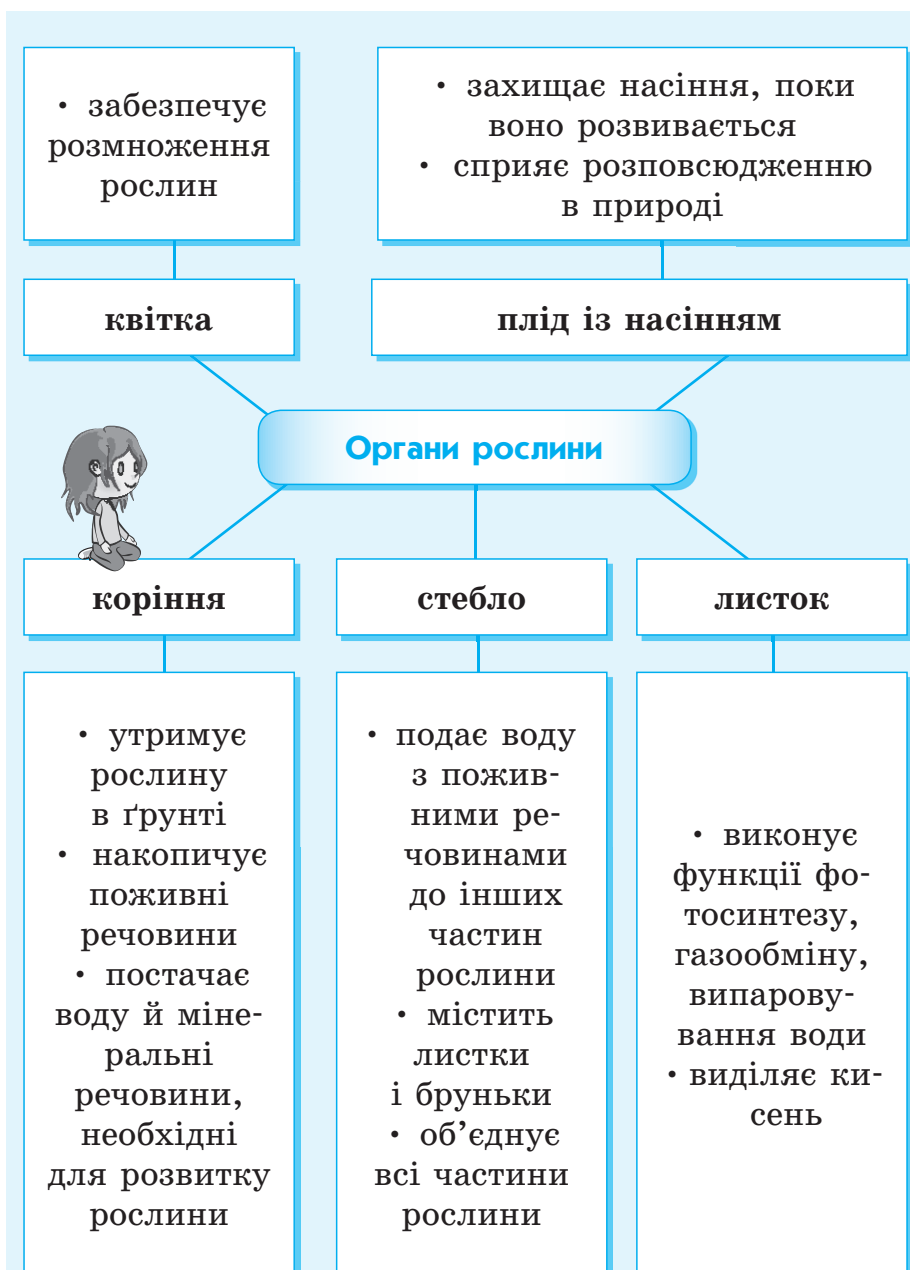
СВІТ ЖИВОЇ ПРИРОДИ

Рослини — живі організми

Ботаніка — наука про рослини.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІВ РОСЛИН

РОЗМНОЖЕННЯ РОСЛИН

ТВАРИНИ — ЖИВІ ОРГАНІЗМИ

Зоологія — наука про тварин.

Царства тварин

п'явка
дощовий черв'як
ціп'як

черви

сом
карась
акула

риби

кальмар
слимак
равлик

МОЛЮСКИ

жаба
тритон
саламандра

земноводні

рак
краб
креветка

ракоподібні

гадюка
черепаха
алігатор

плазуни

павук
скорпіон
кліщ

павукоподібні

горобець
фазан
колібри

птахи

метелик
оса
комар

комахи

дельфін
тигр
собака

звірі
(ссавці)

ЖИВЛЕННЯ ТВАРИН

ГРИБИ — ОСОБЛИВІ ОРГАНІЗМИ

Царство грибів налічує більше
100 тисяч видів.

Групи грибів

шапинкові

їстівні (корисний
продукт харчування)

*лисички, опеньки,
білий гриб*

отруйні
(ліки для тварин)

*бліда поганка,
мухомор, чортів гриб*

паразити (завдають шкоди сільському
господарству; є збудниками
небезпечних хвороб людини і тварини)

сажкові, ріжки, трутовики

цвілеві (викликають псування продук-
тів; використовуються у медицині)

біла цвіль, пеніцил

дріжджі (використовуються у харчовій
промисловості, пивоварінні)

БАКТЕРІЇ — НАЙМЕНШІ ОРГАНІЗМИ

Мікроорганізми — найдрібніші організми, помітні тільки під мікроскопом.

Віруси — збудники багатьох хвороб людини: вітряна віспа, грип, свинка, кір, ГРЗ.

Групи бактерій

корисні

1) «санітари» природи

2) молочно-кислі

3) живуть в організмі людини

1) • очищають ґрунт і воду від забруднення

• збагачують ґрунт поживними речовинами

2) • вироблення кефіру, сиру, ряжанки

• квашення овочів, фруктів

3) • допомагають перетравлювати їжу

• захищають шкіру від грибкових інфекцій

хвороботворні

мікроби або мікроорганізми

• викликають гниття рослин, хвороби тварин

• спричиняють тяжкі захворювання людини: ангіну, туберкульоз, дизентерію

ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

Система органів — органи, які виконують спільну роботу.

Назва системи органів	Склад	Значення
Нервова	головний мозок, спинний мозок, нерви	керує злагодженою роботою всього організму
Опорно-рухова	скелет і м'язи	забезпечує опору і рух організму
Травна	ротова порожнина, глотка, стравохід, шлунок, печінка, тонка кишка, товста кишка, пряма кишка	перетравлює їжу, забезпечує організм поживними речовинами
Дихальна	носоглотка, гортань, трахея, бронхи, легені	забезпечує організм киснем і допомагає виводити з організму вуглекислий газ
Кровоносна	серце, кровоносні судини: артерії, вени, капіляри	постачає поживні речовини, виводить — шкідливі
Органи чуття	очі, вуха, ніс, язик, шкіра	сприймають зміни навколишнього середовища

ОРГАНИ ЧУТТЯ

Органи чуття допомагають сприймати навколишній світ.

Назва органу чуття	Значення для людини	Профілактика захворювань
Очі (зір)	Допомагає розрізняти колір, форму, розмір предметів; визначає відстані до них; встановлює, рухомі чи нерухомі предмети	Не читай при поганому освітленні, лежачи і в транспорті; переглядай телепередачі до 30 хв на день; не три очі брудними руками
Вуха (слух)	Допомагає розрізнити звуки навколишнього світу та мовлення інших людей	Не прочищай вуха гострими предметами; уникай сильних шумів
Ніс (нюх)	Допомагає розрізняти запахи	Виконуй рекомендації лікаря під час застуди; уникай накурених приміщень
Язик (смак)	Допомагає розрізняти смак їжі, визначає якість продукту	Не бери до рота гарячу або занадто холодну їжу
Шкіра (дотик)	Відчуває холод, тепло, біль, опіки	Утримуй шкіру в чистоті; не допускай поранень, опіків, обморожування

Розділ IV. Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ Я у світі

ЛЮДИНА — ЖИВА ІСТОТА

Людина є частиною

природи

- ріст і розвиток
 - живлення
 - дихання
- розмноження
- вигодовування своїх дитинчат молоком

суспільства

- спілкування
- виховання
- навчання
- праця
- всебічний розвиток

Людина наділена

**мовлен-
ням**

**мислен-
ням**

**здібністю
вчитися**

**здібністю
творити**

ЛЮДСЬКЕ «Я»

Людське «Я» проявляється

у зовнішності

- зріст
- колір шкіри
- будова тіла

у внутрішньому світі

- думки
- почуття
- бажання

Я — людина серед людей

- » Сказав — зроби.
- » Не впевнений — не обіцяй.
- » Помилився — визнай.
- » Забув — попроси пробачення.
- » Говори те, що думаєш (правду).
- » Не можеш сказати правду — поясни чому.
- » Не видавай чужу таємницю.
- » Не будь хвальком! Не вихваляйся своїми успіхами, знаннями, речами.
- » Допоміг товаришеві — не підкреслюй цього, нікому не хвались.
- » Старайся робити добро скромно, непомітно.

ХАРАКТЕР ЛЮДИНИ

Характер — сукупність рис людини, що виявляються в її поведінці.

Формування характеру

вплив
здобутих
у школі та
вдома знань

спілкування
з різними
людьми

наслідування
рідних,
знайомих,
героїв
кінофільмів

Вияви характеру

чесноти

- *чемність*
- *доброзичливість*
- *щедрість*
- *працьовитість та ін.*

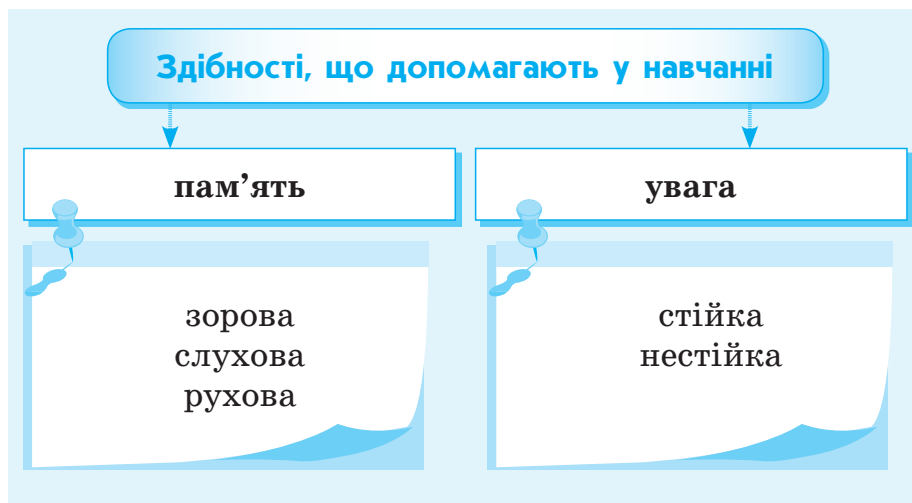
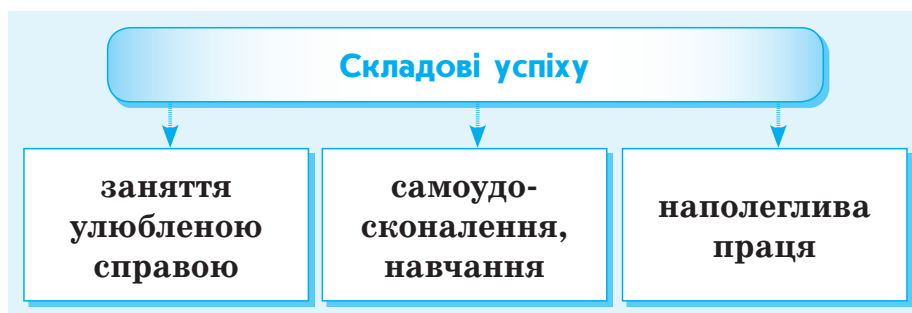
вади

- *упертість*
- *жадібність*
- *брехливість*
- *заздрість та ін.*

ПРАГНЕННЯ ДО САМОСТІЙНОСТІ

Успіх — досягнення мети.

ЛЮДИНА У СУСПІЛЬСТВІ

Близькі + далекі родичі = родина.

ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ В

Назва	Призначення
Музей	Збирання, вивчення, зберігання і демонстрація витворів мистецтва, предметів, що розповідають про природу та життя людей
Бібліотека	Збирання книжок, які можна взяти додому або почитати в читальні
Театр	Показ спектаклів на сцені
Магазин чи супермаркет	Рекламування та продаж товарів
Міський транспорт 	Перевезення пасажирів

ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

Правила поведінки

- » Вимкнути мобільний телефон.
- » Уважно слухати екскурсовода, слідувати за ним.
- » Триматися на відстані від експонатів.
- » Говорити пошепки

- » Вимкнути мобільний телефон.
- » Поводитися тихо, не заважати іншим.
- » Обережно користуватися книжками.
- » Вчасно повертати книгу до бібліотеки

- » Вимкнути мобільний телефон.
- » Приходити вчасно.
- » Не приносити їжу.
- » Дивитись і слухати уважно.
- » Дякувати акторам оплесками

- » Поводитися тихо, не кричати.
- » Не показувати пальцем на те, що хочеш купити.
- » Дотримуватися черги.
- » Ввічливо подякувати продавцеві за пораду

- » Заходити до салону тоді, коли вийдуть пасажери.
- » Пропускати жінок, поступатися місцем людям похилого віку, інвалідам, пасажиром із малими дітьми.
- » Проходити по салону.
- » Підтримувати чистоту.
- » Не галасувати, не заважати водію

СПІЛКУВАННЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Основні правила культури спілкування

- » До всіх незнайомих і старших за тебе людей звертайся на «Ви».
- » Запитуй і відповідай, дивлячись співбесіднику в очі.
- » Пам'ятай про вимоги до мовлення.
- » Вживай слова ввічливості.
- » Помітивши помилку у власному мовленні чи мовленні товариша, не соромся виправити її.
- » Під час розмови не жестикулуй і не тримай руки в кишенях.
- » Не їж під час розмови і не розмовляй під час їжі.

Слова ввічливості (слова етикету)

Вітання	<i>Доброго ранку! Доброго дня! Доброго вечора! Здрастуйте! Вітаю! Привіт!</i>
Прощання	<i>На добраніч! Щасливої дороги! До побачення! Будьте здорові! Прощайте! До наступної зустрічі! На все добре! Усього найкращого!</i>
Подяки	<i>Спасибі! Дякую! Дуже вдячний!</i>
Прохання	<i>Будьте ласкаві! Будь ласка! Дозвольте Вам допомогти! Пробачте! Перепрошую! Чи можу я попросити! Ласкаво просимо!</i>

СИМВОЛИ ДЕРЖАВИ

Символ — знак, що характеризує державу, відображає її побут, традиції, господарювання, історичне минуле, прагнення народу.

Символи України

**Державний
Герб
України —
тризуб**

символ влади,
емблема дер-
жави,
зображується
на прапорах,
грошових зна-
ках, печатках,
офіційних до-
кументах

**Державний
Прапор
України —
синьо-
жовтий**

піднімається
під час
урочистих
подій

**Державний
Гімн Украї-
ни — урочис-
та патріо-
тична пісня**

«Ще не вмерла
України»
сл. П. Чубин-
ського, муз.
М. Вербицького

виконується
під час
проведення
офіційних
заходів,
державних
і національ-
них свят

ПРАВА Й ОBOB'ЯЗКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Громадянин — людина, яка постійно мешкає на території держави, виконує обов'язки і користується правами, що встановлені законом.
Держава — незалежна, самостійна країна.

Громадяни України мають

права — правила поведінки, що регулюють суспільні відносини між людьми:

- » на життя та його захист
- » на повагу до гідності
- » на свободу
- » на працю
- » на відпочинок та дозвілля
- » на охорону здоров'я
- » на освіту тощо

обов'язки — те, що підлягає безумовному виконанню внаслідок суспільних вимог:

- » не посягати на права, свободу, честь і гідність інших людей
- » захищати свою Вітчизну
- » шанувати державні символи
- » дотримуватися Конституції України
- » не завдавати шкоди природі та культурній спадщині
- » дбати про своє здоров'я

ПРАВОПОРУШЕННЯ СЕРЕД ДІТЕЙ

Правопорушення — вчинки, що завдають шкоди іншим людям.

Злодій, хуліган, порушник — людина, яка скоїла правопорушення.

Вчинки, що завдають шкоди

моральної

- » недотримання правил для учнів
- » знущання над іншою людиною
- » жорстоке поводження з тваринами
- » підслуховування, підглядання
- » бродяжництво, старцювання
- » порушення дисципліни, неслухняність

матеріальної

- » крадіжки
- » псування майна
- » хуліганство, бійки
- » неправдиве повідомлення про мінування
- » порушення правил переходу вулиці
- » азартні ігри в громадських місцях

Пам'ятай! Покарання — плата за злочин.

УКРАЇНЦІ СВЯТКУЮТЬ

Свято — день, коли відзначають видатні події.

Свята

міжнародні — дні,
що є спільними
святами для людей
усіх держав

- День Землі
- День захисту дітей
- День матері

державні — видатні
події,
знаменні дати

- День незалежності
України
- День
Перемоги
- День знань

професійні — дні
вшанування праці лю-
дей певних професій

- День учителя
- День шахтаря
- День медпрацівників

народні — відзна-
чуваний звичаєм
або церквою день на
честь події чи святого

- Різдво Христове
- Великдень
- Трійця

родинні — важлива,
радісна подія, день,
коли вона сталася

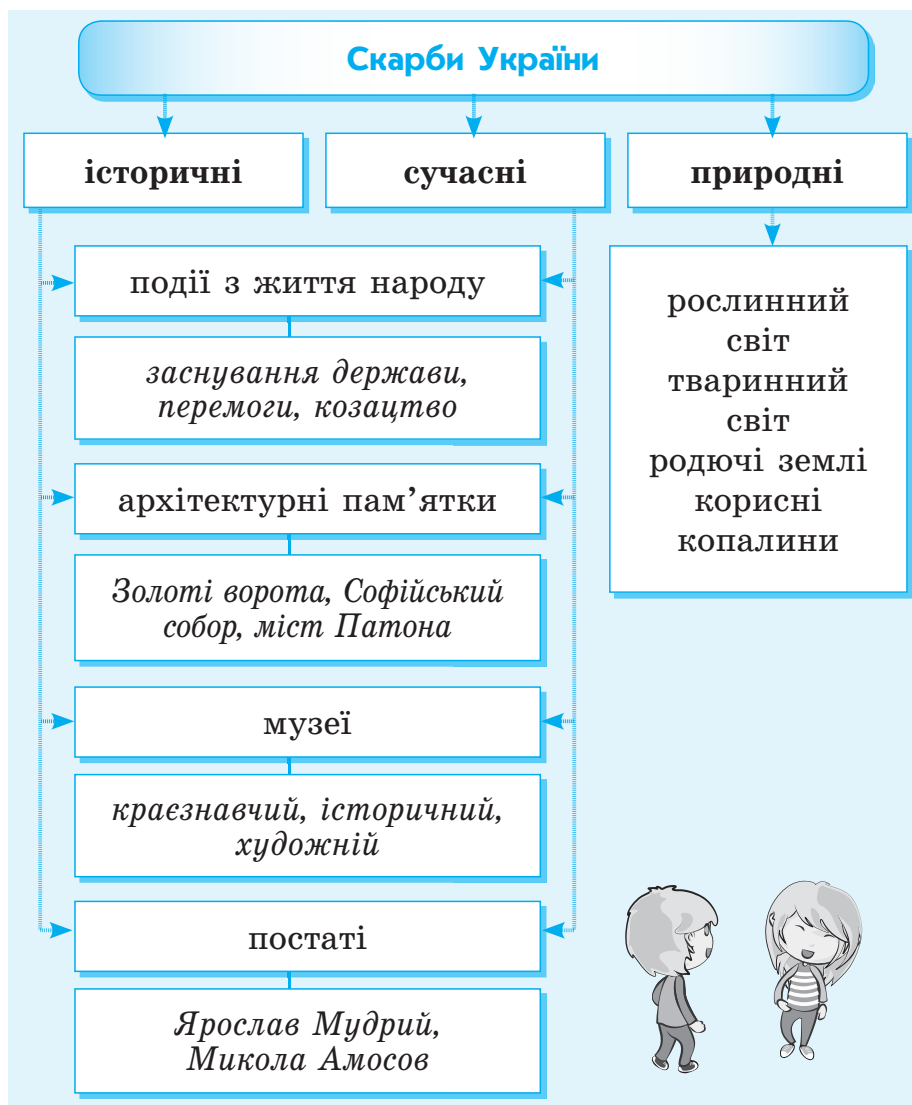
- день народження
- весілля
- христини

НАРОДНІ ЗВИЧАЇ

Пора року	Свято		Звичаї, традиції
Зима	Новий рік		<i>щедрування</i>
	Різдво		<i>колядування</i>
	Водохреща		<i>водосвяття</i>
Весна	Великдень		<i>розмальовування писанок, випікання пасок</i>
Літо	Трійця		<i>прикрашення оселі зеленню</i>
	Івана Купала		<i>купальські обряди, гадання</i>
Осінь	Свято врожаю		<i>виготовлення «дідуха»</i>

СКАРБИ УКРАЇНИ

Скарби — культурні та духовні цінності, створені людиною.

Розділ V. Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ Основи здоров'я

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ Сучасне уявлення про здоров'я

Здоров'я — це стан повного фізичного, психологічного і соціального благополуччя. (ВООЗ)

Складові здоров'я

психічна

фізична

соціальна

духовна

психічна: пам'ять і увага, характер, уміння контролювати емоції

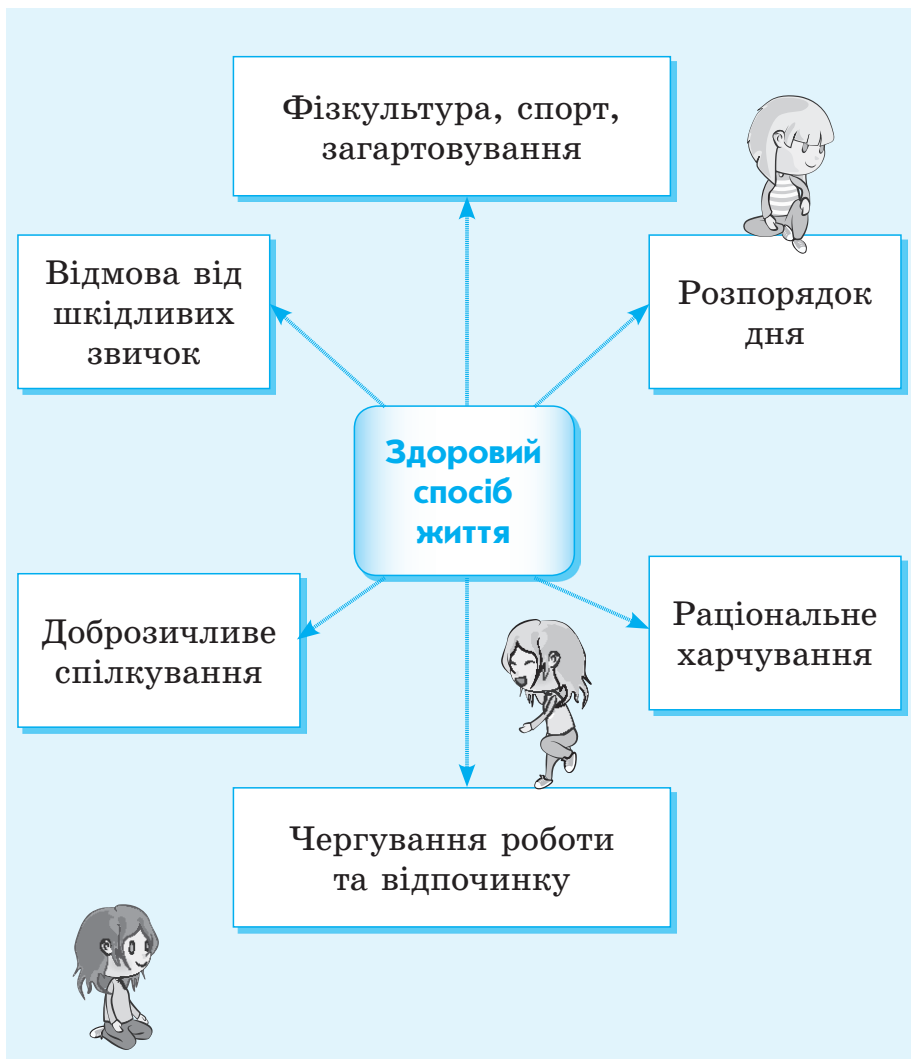
фізична: ріст і розвиток, рухова активність, опірність інфекційним захворюванням

соціальна: безпечна поведінка, стосунки між людьми

духовна: захоплення та інтереси, саморозвиток людини

СКЛАДОВІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Щоб зберегти і зміцнити здоров'я, потрібно вести **здоровий спосіб життя**.

Заняття фізкультурою та спортом

ранкова
гімнастика

спортивні
секції

уроки
фізкультури

Активний відпочинок

режим
харчування

уживання корисних
продуктів

культура
харчування

Умови правильного розвитку дитини

Раціональне харчування

рухливі ігри

прогулянки
в лісі, парку

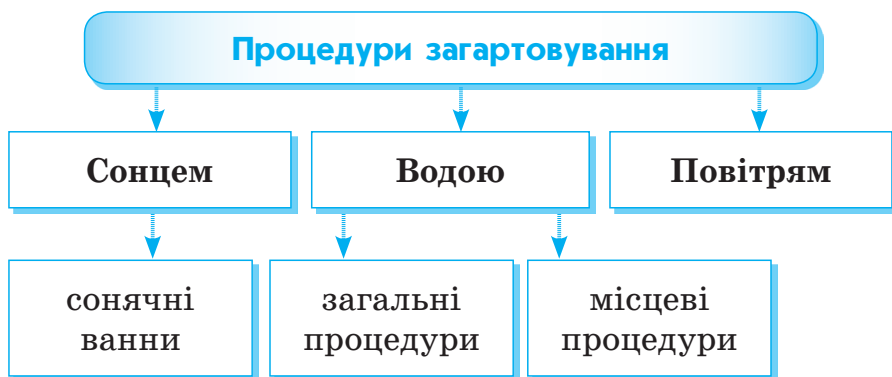
туризм

Здоровий сон

розпорядок денного
та нічного відпочинку

режим
провітрювання

спокійний
емоційний стан

Сонцем:

- » сонячне опромінювання у поєднанні з плаванням
- » загоряння у поєднанні з перебуванням у тіні та у воді

Водою:

- » обтирання вологим рушником
- » обливання, душ
- » купання у відкритих водоймах
- » купання в ополонці (моржування)

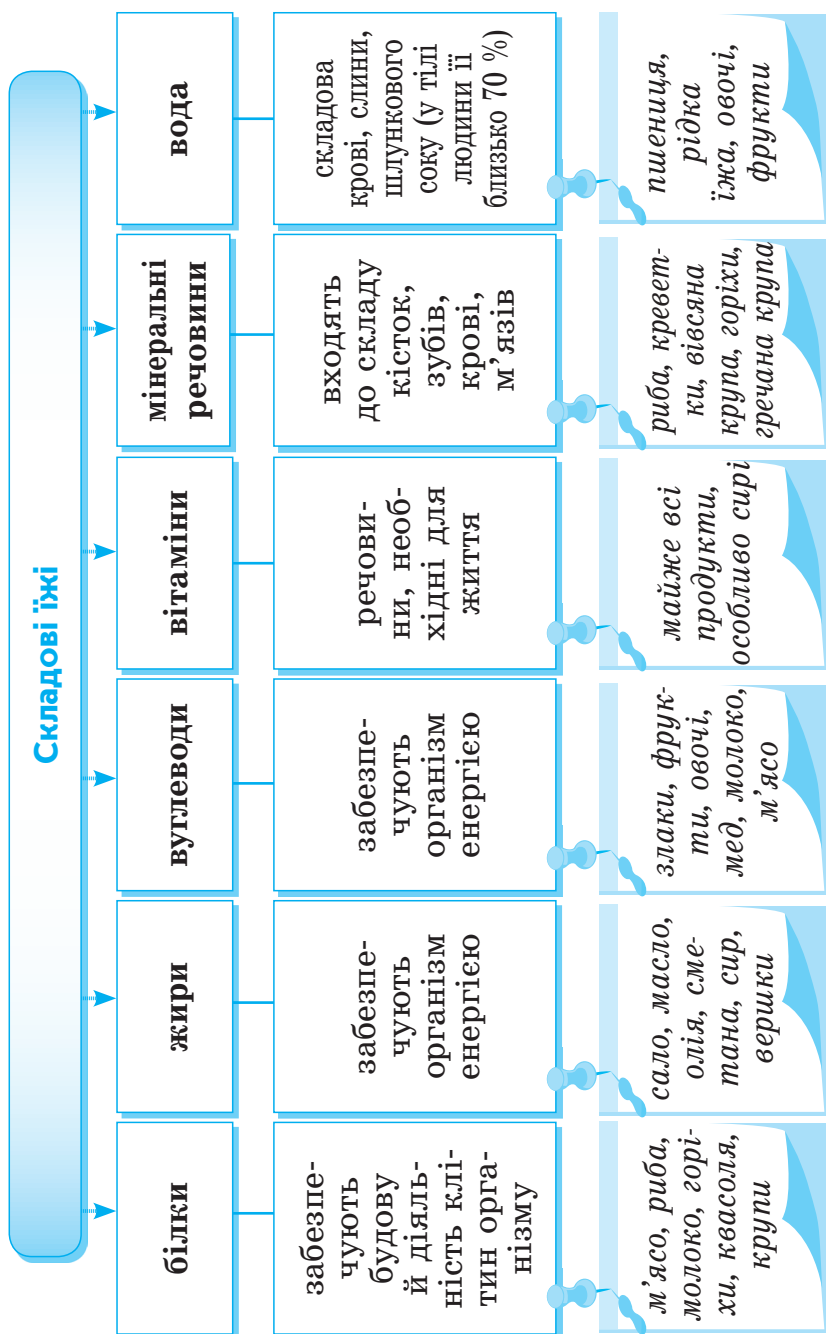
Водою:

- » полоскання горла
- » обтирання шії вологим рушником
- » обливання стоп
- » контрастні ванни для рук або ніг

Повітрям:

- » прогулянки
- » провітрювання приміщень
- » вентилявання приміщень у спекотну погоду

ЇЖА — ДЖЕРЕЛО РОСТУ, ЕНЕРГІЇ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

КОРИСНІ ТА ШКІДЛИВІ МІКРООРГАНІЗМИ

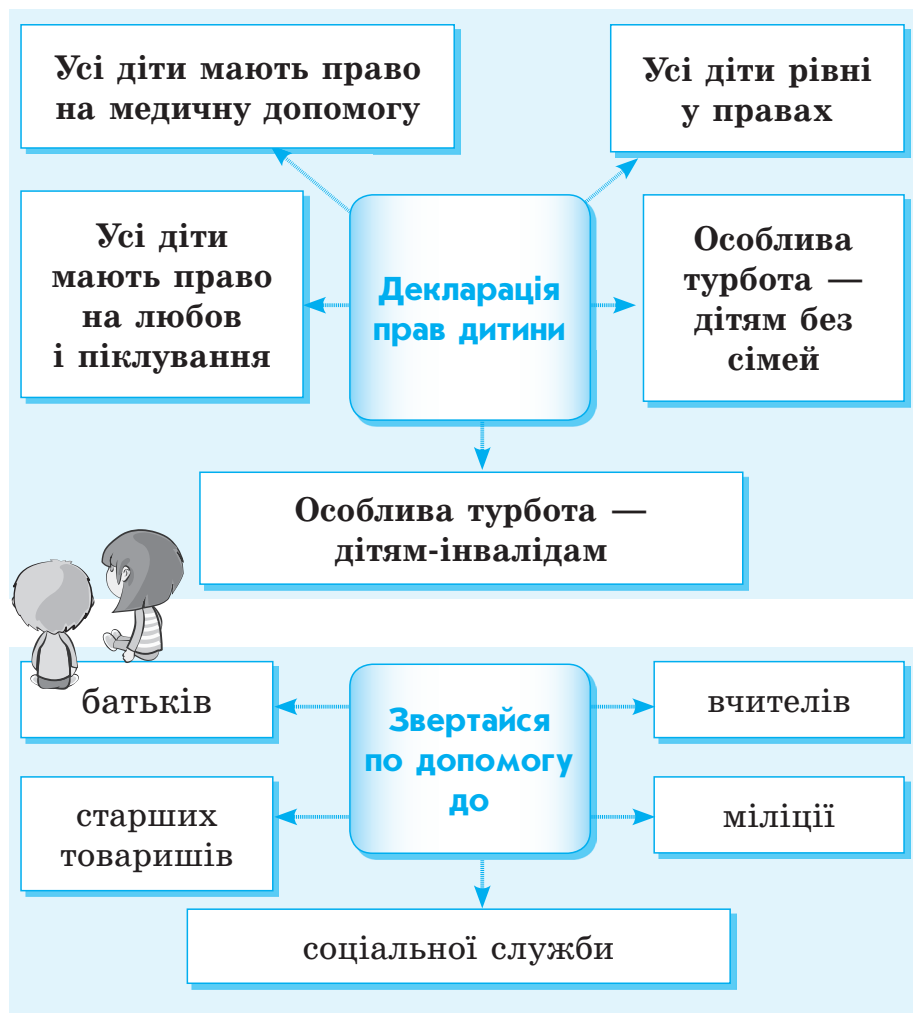
Мікроорганізми — найдрібніші організми, помітні тільки під мікроскопом.

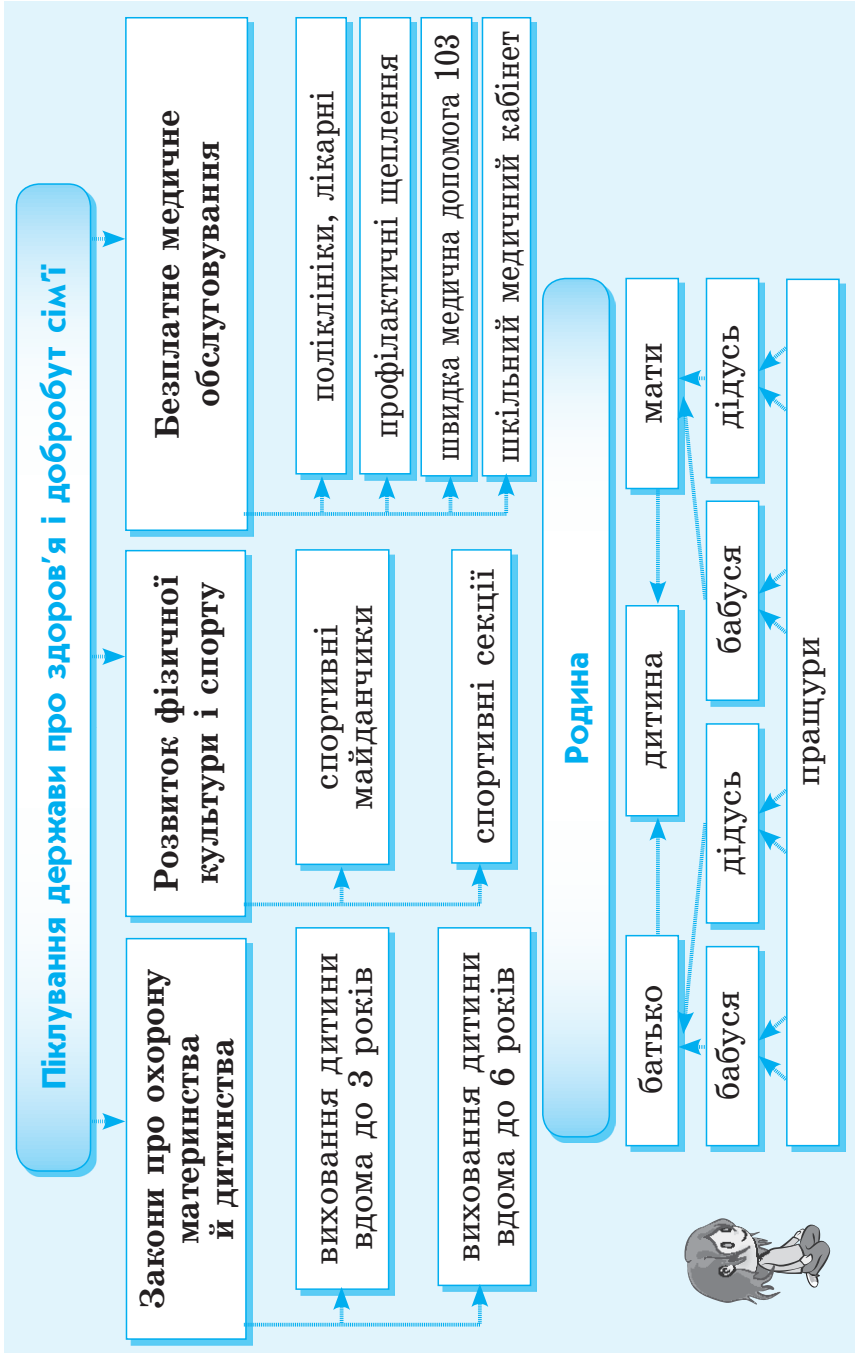
СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'Я

Право на здоров'я

Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.
(Конституція України. Розділ II, стаття 49.)

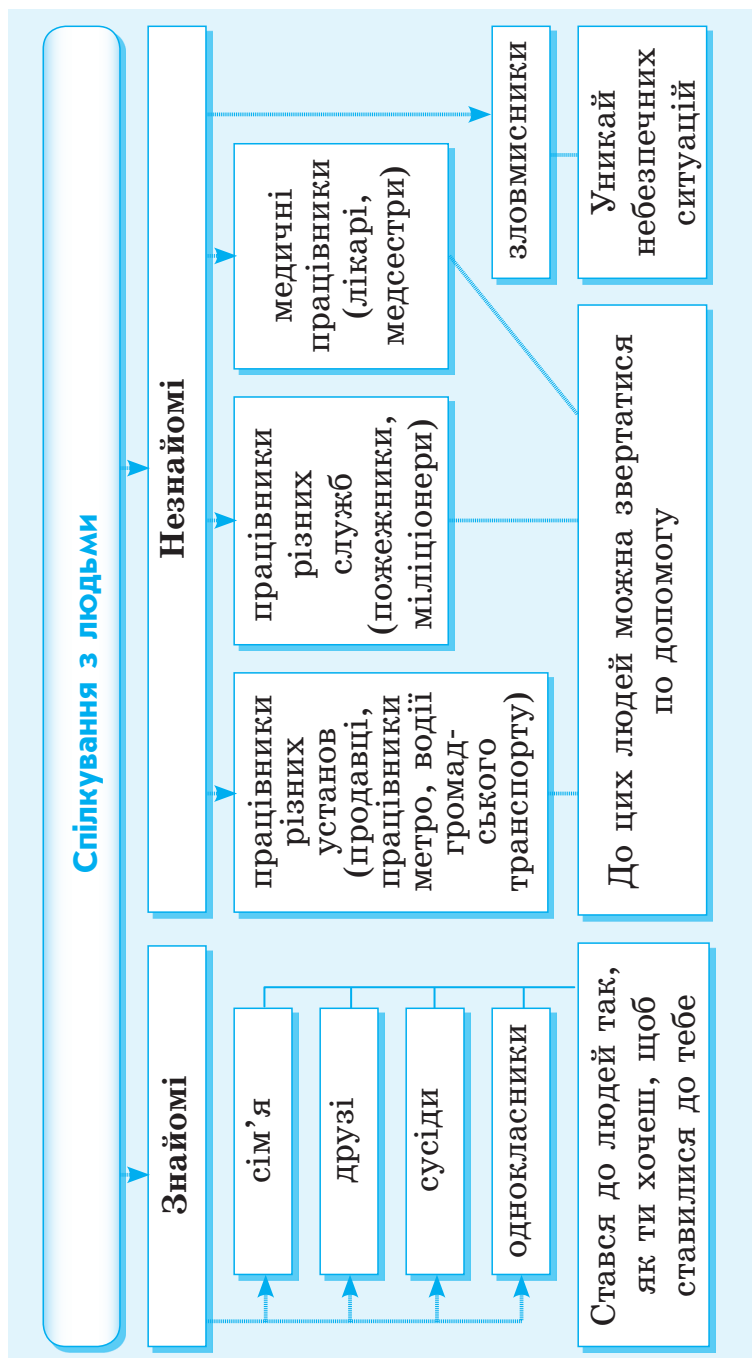

ЗДОРОВА СІМ'Я — ЗДОРОВЕ СУСПІЛЬСТВО

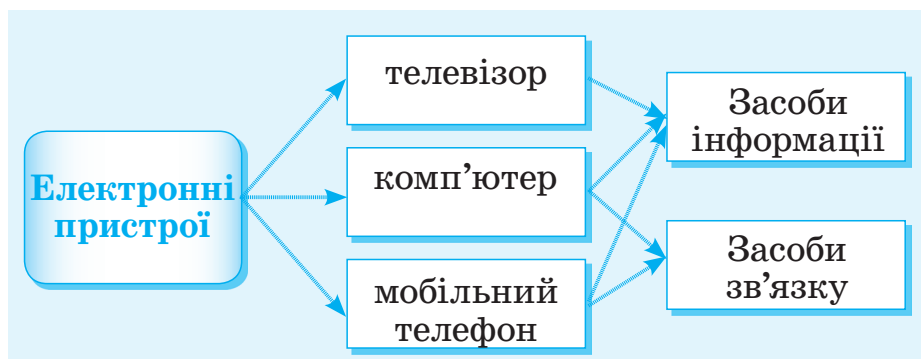

СТОСУНКИ МІЖ ЛЮДЬМИ

Стосунки — зв'язки, взаємини, що виникають між людьми.

ЕЛЕКТРОННІ ПРИСТРОЇ ТА ЗДОРОВ'Я

Користуйся безпечно!

Телевізор

- » Переглядай телепередачі до 30 хв на день.
- » Відстань до телевізора має бути 3 м і більше.
- » Дивитись телевізор слід в освітленому приміщенні.

Комп'ютер

- » Користуватися комп'ютером можна до 15 хв на день.
- » Відстань між очима і монітором має бути 50–70 см.
- » Працювати за комп'ютером слід в освітленому приміщенні.

Мобільний телефон

- » Вчасно заряджай батарею.
- » Користуйся тільки в разі потреби.
- » Не показуй усім на вулиці.
- » Не хизуйся перед товаришами.

НЕБЕЗПЕЧНІ СИТУАЦІЇ В ЖИТТІ ШКОЛЯРА

Небезпечна ситуація — можливість виникнення якоїсь біди, загрози для життя і здоров'я людини.

Небезпечні ситуації

Небезпечні ситуації

Едома

пожежа, порушення,
витік газу,
водопостачання,
отруєння, спілкування
з незнайомцями, ігри
біля вікон, на балконі

На вулиці

ДТП, зустріч із незна-
йомцями, виявлення
невідомих предметів,
зустріч із дикими або
бездомними тваринами,
ігри на будівельних май-
данчиках

У школі

ігри на перервах,
пожежа, травмування
на уроці

Безпечний відпочинок

Узимку

прогулянки, катання на санчатах, лижах, катання на ковзанах, зимові ігри

зручний верхній одяг, захист, утеплене, відповідного розміру взуття, зручне спорядження, безпечне місце і час, профілактика обмороження

Улітку

походи до лісу, прогулянки, рухливі ігри, плавання, катання на велосипеді, на роликах

безпечне місце і час, добір одягу і взуття відповідно до погоди, протипожежна безпека в лісі, самодопомога при порізах, подрапинах, забиттях, профілактика со-нячних опіків, перегрівання

Навесні, восени

походи до лісу, прогулянки, рухливі ігри, катання на велосипеді, на роликах

добір одягу відповідно до погоди, екіпіровка, профілактика переохолодження, обережно: тонкий лід!, уважність після дощу: слизька дорога

ПРОФІЛАКТИКА ПЕРЕГРІВАННЯ, ОБМОРОЖЕННЯ

Визначення	Ознаки	Допомога	Профілактика
Обмороження — ушкодження шкіри, тканин, органів унаслідок дії на них низької температури (холоду, морозу).	▶ Шкіра стає блідою або має синюватий відтінок. ▶ У людини з’являється «гусяча шкіра», озноб.	▶ Розітри обморожене місце м’якою тканиною або рукави, змоченими спиртом. ▶ Випий гарячого чаю або молока.	▶ Узимку вдягай теплий одяг і взуття. ▶ Не гуляй довго на морозі. ▶ Рухайся, стрибай. ▶ Якщо змерз — зайді до приміщення погрітися.
Перегрівання — результат тривалого перебування у жаркому приміщенні або на сонці.	▶ Головний біль, загальна слабкість, нудота, носова кровотеча, потемніння в очах.	▶ Відійди в тінь. ▶ Ляж на спину. ▶ Приклади до голови вологий рушник. ▶ Обгорнись вологим простирадлом. ▶ Пий багато охолодженої рідини.	▶ Провітрюй душні приміщення. ▶ Перебуваючи на сонці, вдягай головний убір. ▶ Більше часу проводи у затінку. ▶ Не засинай на пляжі.

НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ

Надзвичайні ситуації — ситуації, які важко передбачити. Вони можуть заповдіяти лихо багатьом людям.

Надзвичайні ситуації

**стихійні лиха
(спричиняє природа)**

*пожежі, повені, посухи,
урагани, смерчі, снігові
замети, гірські обвали,
землетруси*

**аварії, катастрофи
(спричиняє людина)**

транспортні

*на потягах,
на літаках,
на суднах, на
автомобілях*

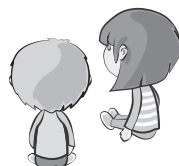
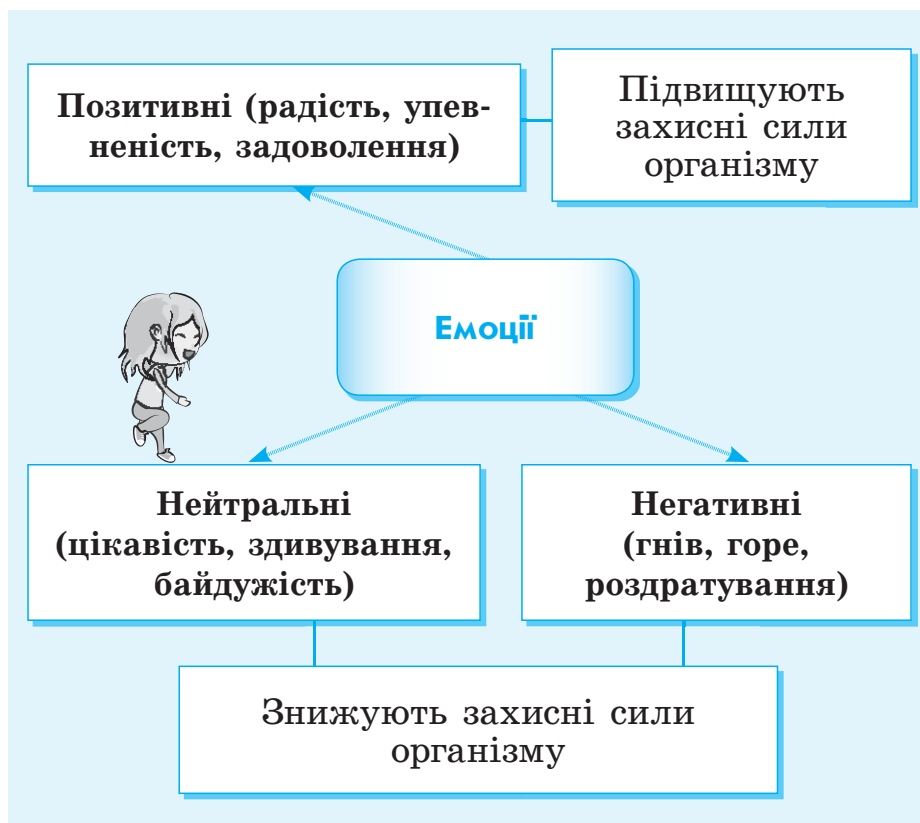
промислові

*на заводах,
на фабриках,
на АЕС*

ПСИХІЧНА І ДУХОВНА СКЛАДОВІ ЗДОРОВ'Я

Емоції в житті людини

Емоція — душевне переживання, що визване різними подіями, емоційна реакція на дійсність.

ОСОБА Й ОСОБИСТІСТЬ

Особа — будь-яка людина.

Особистість — конкретна людина з її особливостями характеру, поведінки.

Особою народжуються, особистістю стають.

Як стати особистістю

- » Спілкуватися з людьми.
- » Прагнути дізнаватися про нове.
- » Учитися ставити себе на місце іншої людини.
- » Мати інтереси, захоплення.

ПАМ'ЯТЬ, УВАГА І ЗДОРОВ'Я

Здорова людина зазвичай має гарні пам'ять і увагу.
Пам'ять і увагу можна покращувати.

Властивості пам'яті

**Накопичення
інформації**

поступово
збирати

**Збереження
інформації**

утримувати

**Відтворення
інформації**

відновити,
пригадати

Види пам'яті

Слухова

почути

Зорова

прочитати

Моторна

записати

Щоб добре запам'ятати

- » Розумій те, що запам'ятовуєш.
- » Виділяй головне.
- » Повторюючи, зосереджуй увагу.

Розділ VI. ІНФОРМАТИКА

Інформація та повідомлення

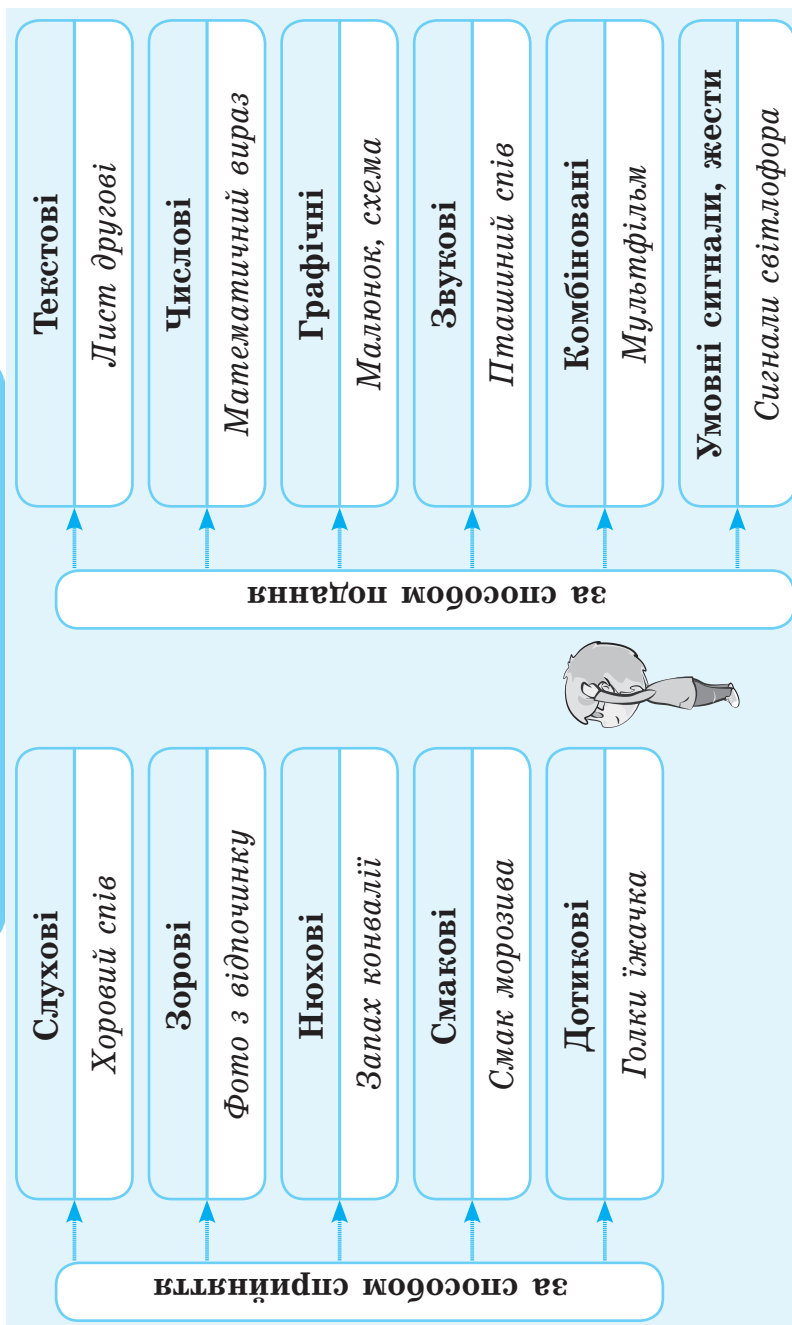
Інформатика — наука, яка вивчає, як працювати з інформацією за допомогою комп'ютера.

Інформація — це нові відомості, знання про навколишній світ. Інформація надходить до людини за допомогою повідомлень.

Повідомлення — це послідовність звуків, жестів, малюнків, умовних сигналів для передавання інформації. Людина отримує повідомлення за допомогою органів чуттів.

Повідомлення

Класифікація комп'ютерів

Стаціонарні

Портативні

Мікро-
комп'ютери

Пам'ять комп'ютера

Внутрішня

Зовнішня

Жорсткий
диск

Оптичний
диск

Флеш-
пам'ять

Карта
пам'яті

Носії повідомлень

Носій повідомлення — матеріальний об'єкт, на якому зберігається повідомлення.

Стародавні

*глиняні
дощечки,
берест,
папірус,
пергамент*

Сучасні

неелек-
тронні

*кіностріч-
ки, відео-
касети*

папе-
рові

*книжки,
газети,
журнали*

елект-
ронні

*флеш-
накопичу-
вачі, диски*

Комп'ютер та його застосування

Комп'ютер — універсальний пристрій для опрацювання даних.

Історія обчислювальної техніки

Перші пристосування для лічби
пальці, камінці, мушлі, вузлики, зарубки

Найпростіші пристрої для лічби
абак, рахівниця, калькулі

Механічні обчислювальні машини
паскаліна, машина Лейбніца, машина Беббіджа

Електронні обчислювальні машини
ЕНІАК, МЕОМ, персональні комп'ютери

Основні складові персонального комп'ютера

Системний блок

Монітор

Клавіатура

Миша

Вмикання та вимикання комп'ютера**Порядок вмикання комп'ютера**

1	Увімкнути монітор.
2	Натиснути кнопку Power на системному блоці.
3	Дочекатися, коли на екрані з'явиться зображення Робочого стола.

Порядок вимикання комп'ютера

1	Завершити роботу всіх програм.
2	Вимкнути принтер, дістати диск із дисководу, коректно завершити роботу з флешкою.
3	Навести вказівник миші на кнопку Пуск на Панелі завдань і натиснути ліву кнопку миші.
4	Навести вказівник миші на команду Вимкнути комп'ютер у Головному меню і натиснути ліву кнопку миші.
5	Клацнути кнопку Вимкнення у вікні Вимкнути комп'ютер .

Операції над вікнами

Відновити

Змінити розміри

Згорнути

Змінити розташування

Розгорнути

Згорнути у вікно

Закрити

Операції над файлами і папками

Створити

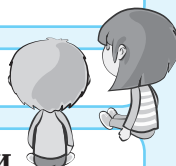
Вставити

Копіювати

Вирізати

Видалити

Перейменувати

Програми-редактори — спеціальні програми, призначені для створення, редагування та зберігання певних електронних документів.

Програми-редактори

Графічний редактор

- Paint
- Tux Paint

мій клас.png

літо.bmp

Редактор презентацій

- PowerPoint

друзі.pptx

річка.ppt

Текстовий редактор

- Блокнот
- WordPad
- Word

моя родина.txt

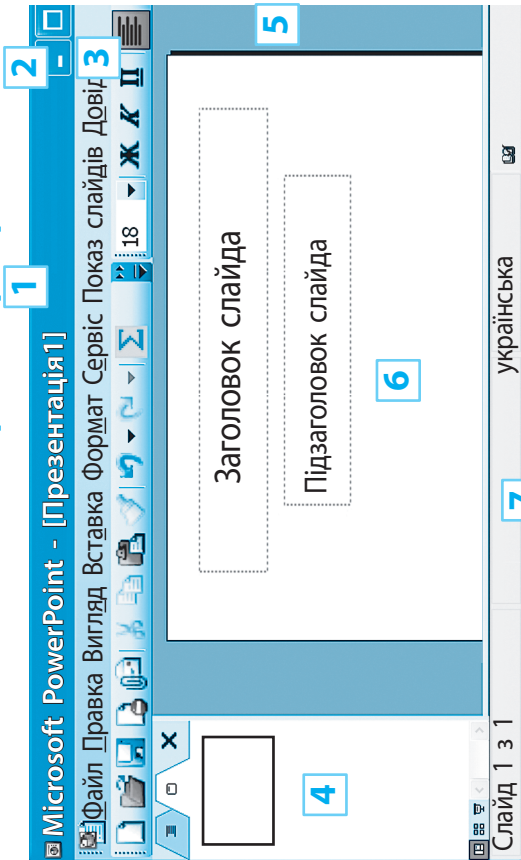
комп'ютер.doc

Редактор презентацій PowerPoint

Презентація (від англ. presentation — подання, вистава) — це подання, представлення чогось нового.

Комп'ютерна презентація — це матеріали, які створюються і демонструються з використанням комп'ютера та спеціальних програм — редакторів презентацій.

Вікно редактора презентацій PowerPoint

1 — рядок заголовка

2 — кнопки керування вікном

3 — рядок меню

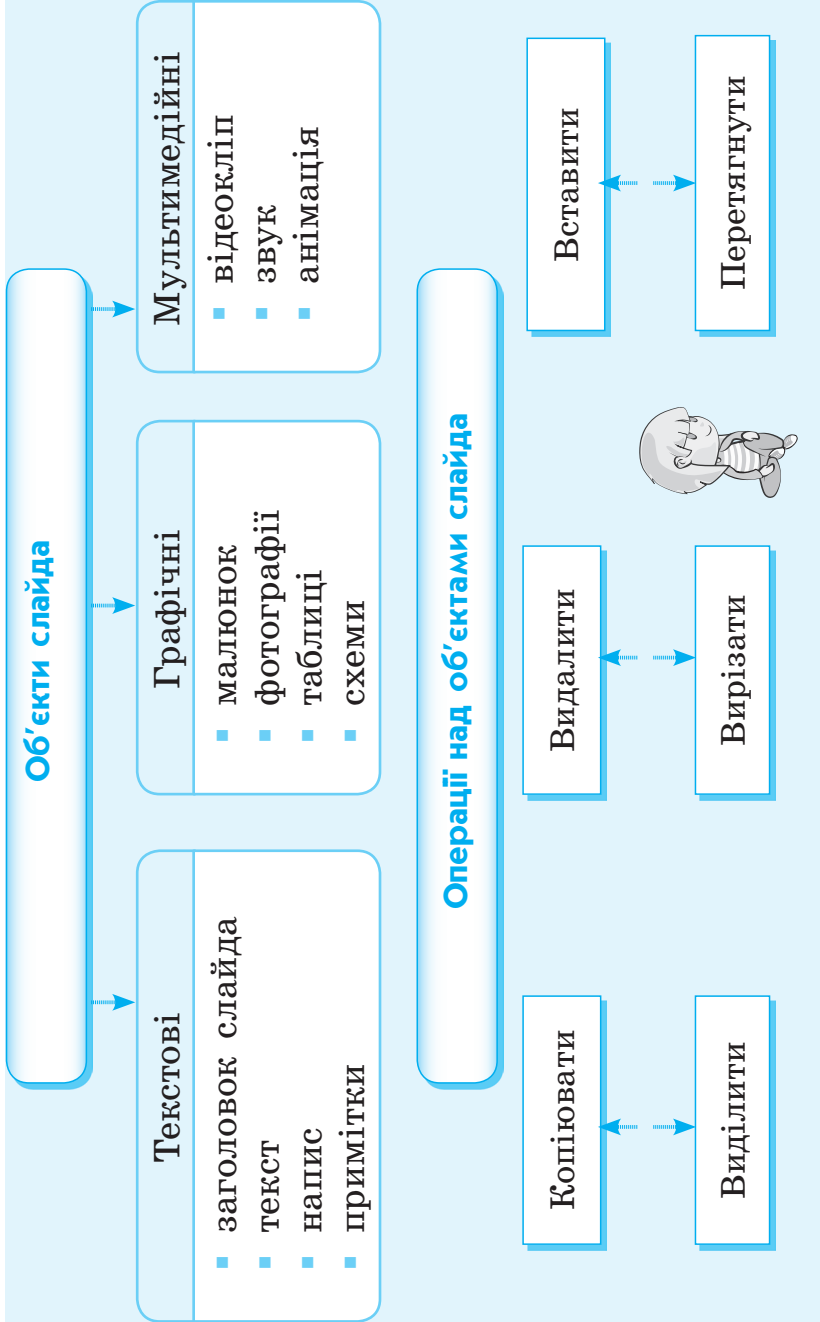
4 — вкладка **Слайди**

5 — смуга прокручування

6 — область слайда

7 — рядок стану

Основним об'єктом презентації є слайд.

Етапи створення комп'ютерної презентації

1	Визначення теми й мети презентації.
2	Розроблення структури презентації, ескізів слайдів.
3	Підготовка тексту й добирання ілюстрацій.
4	Оформлення презентації.
5	Перегляд і доопрацювання слайдів презентації.
6	Збереження презентації.

Алгоритм відкриття готової презентації

1	Двічі натисніть значок програми PowerPoint.
2	Виберіть у меню Файл команду Відкрити .
3	Виберіть потрібну папку.
4	Наведіть вказівник на потрібний файл і клацніть ліву кнопку миші.
5	Натисніть кнопку Відкрити .

Алгоритм збереження презентації

1	Виберіть у меню Файл команду Зберегти .
2	Укажіть у вікні Збереження документа місце збереження файла.
3	Введіть ім'я файла в поле введення Ім'я файлу .
4	Натисніть кнопку Зберегти .

Всесвітня комп'ютерна мережа Інтернет

Комп'ютерна мережа — це група комп'ютерів, які з'єднані між собою каналами зв'язку. Інтернет — це світова глобальна комп'ютерна мережа, що поєднує мільйони комп'ютерів і десятки мільйонів користувачів.

Комп'ютерні мережі

Служби Інтернету (послуги, що надаються користувачам)

Локальні

комп'ютери з'єднані мережним кабелем; перебувають на невеликих відстанях один від одного

Всесвітня павутина

Електронна пошта

Форуми, чати

Передавання файлів

Інтерактивне спілкування

Глобальні

комп'ютери з'єднані за допомогою різних засобів зв'язку і перебувають на великих відстанях один від одного

Довідник містить

- усі правила з української мови та математики, що вивчають молодші школярі
- ретельно дібрані приклади
- необхідну для запам'ятовування інформацію з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»
- алгоритми морфологічного розбору слів, аналізу тексту, виконання письмових арифметичних дій, розв'язання задач та рівнянь

Посібник допоможе

- знайти необхідну інформацію
- повторити вивчене
- зрозуміти теоретичний матеріал з основних предметів

Видання призначене

- для учнів початкової школи
- дбайливих батьків
- провідних вчителів

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА
УСІ КНИГИ ТУТ!

🛒 ranok.com.ua
✉ e-ranok.com.ua
✉ pochta@ranok.com.ua
☎ (057) 727-70-90